

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos studijų programa
magistrantė Adelė Sadauskienė

**SOCIALINĖ PARAMA KAIP VISUOMENĖS IŠLAIKYTINIO POŽIŪRIO
IR GYVENIMO BŪDO FORMAVIMOSI PRIELAIDA**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas –
doc.dr. Adolfas Juodraitis*

Šiauliai,

2010

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta socialinės paramos kaip visuomenės išlaikytinio požiūrio ir gyvenimo būdo formavimosi prielaidos teorinė analizė. Tuo tikslu išanalizuota socialinės paramos teikimo būtinybė, jos prioritetai ir socialiniai – teisiniai kriterijai, atskleista socialinės paramos tinklo plėtotė ir socialinių – ekonominių padarinių genezė, nustatyti socialinę paramą gaunančios šeimos narių išlaikytinio mentalitetą lemiantys veiksniai, nurodytos socialinės paramos efektyvumo tobulinimo kryptys.

Iškelta *hipotezė*, jog tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio socialinio išlaikytinio poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos ar net formuoja išlaikytinio statusą.

Anketinės *apklausos bei interviu metodu* buvo atliktas visuomenės išlaikytinio požiūrio ir gyvenimo būdo formavimosi prielaidų tyrimas.

Tyrime dalyvavo 113 potencialių bei esamų socialinės paramos gavėjų bei 18 socialinių darbuotojų.

Empirinėje dalyje analizuojamas šeimų, auginančių vaikus, bei socialinių darbuotojų požiūris į valstybės skiriamą socialinę paramą.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. skurdo lygis priklauso nuo respondentų gyvenamosios vietos;
2. respondentai nėra patenkinti gyvenimo kokybe, vertina ją neigiamai;
3. respondentų šeimų pajamos yra nepakankamos, didžioji dalis gauna pašalpas, kurių didesnį dalis – išmokos vaikams;
4. respondentai nėra linkę ieškoti darbo, nes nenori prarasti pašalpų.

Hipotezė, jog tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio socialinio išlaikytinio poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos ar net formuoja išlaikytinio statusą, pasitvirtino.

Esminiai žodžiai: išlaikytinis, mentalitetas, pašalpa, socialinė parama, šeima.

TURINYS

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	3
1 skyrius. SOCIALINĖ PARAMA IR TIKĖTINOS VISUOMENĖS IŠLAIKY TINIO MENTALITETO FORMAVIMOSI TENDENCIJOS	8
1.1. Socialinės paramos teikimo būtinybė, prioritetai ir socialiniai - teisiniai kriterijai	8
1.2. Socialinės paramos tinklo plėtotė ir socialinių – ekonominių padarinių genezė	14
1.2.1. Socialinės paramos gavėjų socioekonominės ir sociokultūrinės situacijos tendencijos	14
1.2.2. Socialinės paramos gavėjų šeimos gyvenimo situacijos tendencijos	17
1.3. Socialinę paramą gaunančios šeimos narių išlaikytinio mentalitetą lemiantys veiksniai	20
2 skyrius. VISUOMENĖS IŠLAIKY TINIO POŽIŪRIO IR GYVENIMO BŪDO FORMAVIMOSI PRIELAUDŲ TYRIMAS	25
2.1. Tyrimo metodika	25
2.2. Tyrimo imties charakteristika	27
2.3. Visuomenės išlaikytinio požiūrio ir gyvenimo būdo tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas	28
3 skyrius SOCIALINĖS PARAMOS EFEKTYVUMO TOBULINIMO KRYPTYS	47
Išvados	51
Rekomendacijos	53
Literatūra	55
Summary	59
Priedai	55

IVADAS

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Atkūrus nepriklausomybę bei prasidėjus naujiems socialiniams ir ekonominiams pokyčiams Lietuvoje, atsivėrė naujos perspektyvos žmogaus socialinei raidai, tačiau, kaip ir daugelyje šalių, išgyvenančių pereinamąjį laikotarpį, jos kelia pavojų tai visuomenės daliai, kuri dėl objektyvių ir subjektyvių priežasčių yra nepajėgi keistis. Tai lemia bedarbystė, žemas savęs vertinimas, pačių žmonių nenoras kažką keisti savo gyvenime ir pan. Visa tai sudaro sąlygas nelygybės tarp įvairių socialinių žmonių sluoksnių augimui. Ekonominė krizė Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos šalyse skaudžiai palietė visus žmones. Šalyje daugėja šeimų, kurios gauna mažas pajamas ir yra nepajėgios rūpintis savo šeimos gerove.

Šeimoms, gaunančioms mažas pajamas, į pagalbą ateina valstybė, suteikdama paramą, kurios tikslas – padėti įveikti iškilusius sunkumus bei prisitaikyti prie esamos situacijos. Lietuvos statistikos departamentas (2009) skelbia, kad vidutiniškai per vieną 2008 metų pirmo ketvirčio mėnesį socialinę pašalpą gavo 37,2 tūkst. asmenų (1,1 proc. nuolatinių Lietuvos gyventojų), vidutiniškai vienam šeimos nariui per mėnesį buvo mokama 157 litų dydžio socialinė pašalpa (2007 metais – 119 litų). Gilėjanti krizė šalyje, sparčiai didėjantis nedarbo lygis leidžia numanyti, kad socialinės paramos poreikis ateityje ne tik ne mažės, bet nuolat didės.

Lietuvos šeimų poreikis socialinei paramai gauti yra labai didelis, todėl labai svarbu į socialinės paramos teikimą žiūrėti ne tik kaip į šeimos ar asmens materialinės padėties gerinimą, bet ir kaip į socialinės paramos pasekmes, formuojančias žmogaus, ypač vaiko, identitetą. Parama maksimaliai veiksminga gali būti tik tada, kai žmogus pats nori sau padėti, todėl itin svarbus pačių asmenų požiūris į gaunamą paramą. Dalis skurstančiųjų dėl nesugebėjimo patenkinti savo poreikius patiria įtampą ir panaudoja ją kaip varomąją jėgą dirbti ir padidinti materialinę gerovę, o kiti nesiima aktyvių veiksmų įtampai sumažinti ir susitaiko su ja, tenkindamiesi pašalpomis. Valstybė susiduria su veiksmingų skurdo mažinimo priemonių taikymo problema, netikslingu socialinių išmokų panaudojimu, o visuomenė – su nenorinčiųjų arba dėl objektyvių priežasčių negalinčiųjų užsidirbti pragyvenimui išlaikymo našta.

Užsienio mokslininkai analizuoja socialinę paramą bei diskutuoja ar pajamų palaikymo programos turi neigiamos įtakos darbinėms paskatoms, dalyvavimui darbo rinkoje, siekia įvertinti, ar atskiros priemonės atitinka ūkio galimybes bei gyventojų poreikius (Lindbeck, 2002; Nyberg, 1999; Cheng, 2002; Hoynes, 1996; White, 1996) (Šileika, Ramašauskienė, 2003).

Socialinės paramos teikimo galimybes Lietuvoje nagrinėjo daugelis mokslininkų: Vareikytė, Kaziliūnas ir kt., 2006; Žalimienė, 2003, 2004, 2006; Išoraitė, 2007 ir kt. Moksliniuose tyrimuose nagrinėta paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonių sistema Lietuvoje (Stankūnienė, Jonkarytė, Mitrikas, 2003), analizuoti šeimos ir gimstamumo pokyčiai, šeimos politikos modernizavimo užsienio šalyse aspektai bei šeimos politikos vertinimas ir lūkesčiai Lietuvoje (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005), palankios šeimos politikos įgyvendinimo galimybės (Jančaitytė, 2006), požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą (Navaitis, 2007). Mūsų darbo tikslas – socialinę paramą pažvelgti kitu aspektu – kokią įtaką teikiama socialinė parama daro jos gavėjams.

Tyrimu bus siekiama išsiaiškinti šeimų požiūrį į gaunamą paramą, kiek ji reikalinga ir kaip vertinama, ar realiai prieinama ir vertinga; kiek šeimos pačios įgalinamos pamatyti ir spręsti savo problemas, rinktis tinkamus pagalbos būdus.

Atliktas tyrimas aktualus vystant socialinių paslaugų tinklo plėtrą ir optimizavimą, atsižvelgiant į paramos efektyvumo ir prieinamumo užtikrinimą. Socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams, dirbantiems su socialinės paramos gavėjais, leis geriau organizuoti paramos teikimą.

Tyrimo objektas. Socialinės paramos tinklo plėtros įtaka visuomenės išlaikytinio požiūrio formavimui.

Hipotezė. Tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio socialinio išlaikytinio poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos ar net formuoja išlaikytinio statusą.

Tyrimo tikslas. Ištirti gaunamos socialinės paramos vertinimo tendencijas bei įtaką žmonių socialiniam aktyvumui.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizuoti LR įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius socialinę paramą šeimai.
2. Aptarti socialinės paramos tinklo plėtotę ir socialinių – ekonominių padarinių genezę.
3. Identifikuoti socialinę paramą gaunančios šeimos narių išlaikytinio mentalitetą lemiančius veiksnius.
4. Ištirti šeimų, auginančių vaikus, bei socialinių darbuotojų požiūrį į valstybės skiriamą socialinę paramą, nustatyti paramos teikimo rūšis ir galimybes.

Tyrimo imtis. Anketos buvo patalpintos į internetinį serverį <http://www.manoapklausa.lt/>. Apklausoje dalyvavo 113 potencialių bei esamų socialinės paramos gavėjų bei 18 socialinių darbuotojų.

Struktūruoto interviu pagalba buvo apklausti 3 socialiniai darbuotojai ir trys socialinės paramos gavėjai.

Tyrimo metodai:

- Teoriniai: dokumentų, teisės aktų, mokslinės literatūros analizė.
- Empiriniai: anketinė apklausa, struktūruotas interviu, internetinių šaltinių analizė.
- Statistiniai: statistinė duomenų analizė, duomenis apdoroti naudojant SPSS programa.

Pagrindinės sąvokos

Išlaikytinis, -ė - Kito asmens išlaikomas asmuo; pašalpų gavimo atžvilgiu tai asmuo, gaunantis pašalpą ne tiesiogiai, o kaip priedą, išmokamą kitam pašalpos gavėjui. (<http://sec.lt/pages/zodynas/index.html>)

Mentalitetas – individui arba žmonių grupei būdinga galvosena, mąstymo, suvokimo būdas (<http://lt.wiktionary.org/wiki/mentalitetas>)

Skurdas - tai yra alkis, neturėjimas pastogės, galimybės lankyti mokyklos, darbo, nemokėjimas skaityti, sklandžiai kalbėti ir kt. (<http://www.socmin.lt>)

Socialinis darbuotojas – asmuo, kuris, dirbdamas bendruomenėje, padeda gerinti atskirų asmenų ar jų grupių socialines sąlygas. (Kvieskienė, 2003)

Socialinė atskirtis - visuomenės atsisakymas atskirų savo narių (pavyzdžiui, benamių, narkomanų), jeigu jų gyvenimo būdas neatitinka visuomenės nuostatų arba jie negali palaikyti įprastos socialinės sąveikos, neturėdami tam reikalingų materialinių išteklių, išsilavinimo ir pan. Socialinę atskirtį gali sukelti ir socialinės apsaugos sistemos trūkumai, neleidžiantys daliai gyventojų pasinaudoti šios sistemos galimybėmis. (www.socmin.lt)

Socialinė nelygybė - socialinių visuomenės hierarchijos grupių socialinės padėties skirtumai, kuriuos daugiausia lemia pajamos ir išsilavinimas. (www.socmin.lt)

Socialinė parama - pagalba, teikiama pinigais arba natūra asmenims, kurie neturi išteklių būtiniesiems poreikiams patenkinti. (www.socmin.lt)

Socialinė valstybės parama - parama (paprastai pašalpos), kurią valstybė teikia asmenims, neapdraustiems socialiniu draudimu. (www.socmin.lt)

Socialinė pašalpa - nesiejama su įmokomis valstybės (savivaldybės) mokama pašalpa neturintiems nustatytų pajamų asmenims. LT pinigine pašalpa, skiriama asmeniui, jei dėl tam tikrų priežasčių jo šeimos pajamos yra mažesnės už nustatytas valstybės remiamas pajamas. (www.socmin.lt)

Socialinės paslaugos - Pagrindinių valstybės socialinio pobūdžio programų (socialinės apsaugos, mokymo bei užimtumo) vykdymo būdas; Socialinės apsaugos tarnybų teikiamos ne medicinos srities paslaugos. LT pagalbos asmenims teikimas įvairiomis nepiniginėmis formomis, pinigais bei globa, siekiant grąžinti sugebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę. (www.socmin.lt)

Šeima – tai grupė, susidedanti iš dviejų ar daugiau kartu gyvenančių žmonių, susijusių kraujo ryšiais, vedybomis arba įvaikinimo santykiais (Stadt, 2003).

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (63 šaltiniai), reziumė anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 19 paveikslų, 9 lentelės. Prieduose pateikiamos tyrimo anketos. Magistro darbo apimtis – 60 puslapių.

1 skyrius. SOCIALINĖ PARAMA IR TIKĖTINOS VISUOMENĖS IŠLAIKY TINIO MENTALITETO FORMAVIMOSI TENDENCIJOS

1.1. Socialinės paramos teikimo būtinybė, prioritetai ir socialiniai - teisiniai kriterijai

Kiekvieno mūsų gyvenimo būdas, elgesio, mąstymo modeliai, stereotipai priklauso nuo daugybės faktorių, pradedant globaliais socioekonominiais, baigiant unikaliais, individualiais biografijos aspektais. Per visą gyvenimą žmogus auga, vystosi, vykdo kūrybingą veiklą, įsitraukia į tarpusavio santykius su daugeliu kitų žmonių ne tik individualiu lygiu, bet ir kolektyviai, per įvairius socialinius institutus. Vienas svarbiausių (pirminių, socialiai determinuotų) socialinių institutų yra šeima.

Šeima, anot Bajoriūno (1997) – mūsų visuomenės rūpestis ir viltis. Šeima – pirminė, mažiausia visuomenės bei valstybės ląstelė, socialinis junginys, kuriam tenka pagrindinė atsakomybė už visuomenės ateitį, savo ruožtu visuomenė atsakinga už šeimą ir tuo pačiu už save, todėl šeimos gerovė ir tarpusavio santykiai nėra tik vidinis šeimos tarpusavio susitarimo reikalas.

Šeima, kaip socialiniu institutu, kryptingai domisi JAV (Coleman, Cressey, 1990; Hill, 1964; kt.), Vakarų Europos (Stone, Gray, Hughes, 2003, kt.) ir Lietuvos (Bajoriūnas, 1997; Navaitis, 2002; Pūras, 1997; Uzdila, 1998) sociologai, psichologai, pedagogai bei kitų sričių mokslininkai (Gerulaitis, 2007).

Pasak Statt. (2003), Vakarų šalyse dažniausiai randamas toks šeimos apibūdinimas: „*šeima – tai grupė, susidedanti iš dviejų ar daugiau kartu gyvenančių žmonių, susijusių kraujo ryšiais, vedybomis arba įvaikinimo santykiais*“.

Klimas, Stankūnienė, Žibaitis (1997) šeimą apibrėžia kaip asmenų bendriją, kurią sieja giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymų ir socialiai pripažinta tvarka. (Šeima ir gimstamumas Lietuvoje, 1997).

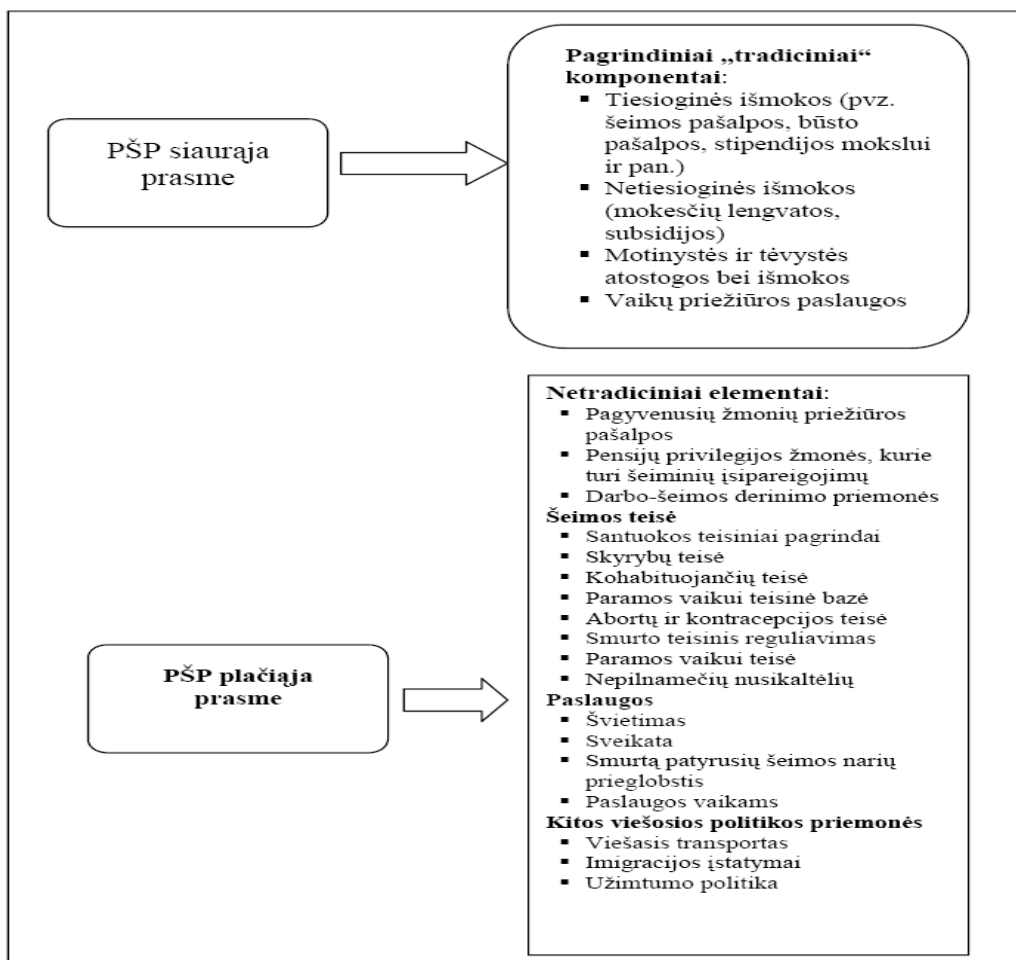
Vaitkevičius (1995) teigia, kad šeima užima svarbiausią vietą ugdant ir socializuojant asmenybę, šeima veikia vaiką, o ir kiekvieną narį tiesiogiai visose savo gyvenimo srityse. Leliūgienės (1997) nuomone, nuo šeimos priklauso, kaip vyksta fizinis, emocinis ir socialinis žmogaus vystymasis visą gyvenimą. Vaitkevičius (1995) teigia, kad šeimoje žmogus patenkina visus pagrindinius savo poreikius, čia bręsta ir realizuojasi visi pagrindiniai jo sumanymai ir planai. Kvieskienė (2000) mano, jog šeima yra unikali socialinė institucija, nes joje pratęsiama gyvybė, individas joje įgyja pirmąsias socialines pamokas.

Valstybės požiūrį į šeimą atspindi Lietuvos Respublikos Konstitucija (LR Konstitucija, 1992), kurios 38 straipsnio pirmoji dalis pabrėžia šeimos reikšmę valstybei ir visuomenei: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ (Žin., 1992, Nr. 33-1014).

Anot Maslauskaitės (2005), šeimos politika yra viešosios politikos dalis. Ji apibrėžiama kaip valstybės įgyvendinamų socialinių, ekonominių priemonių kompleksas, nukreiptas į šeimos – jos struktūros ir gyvenimo kokybės – modeliavimą. Autorė teigia, jog paramos šeimai politika yra viena iš raktinių gerovės valstybės veikimo sričių (Maslauskaitė, 2005).

Literatūroje šeimos politika apibrėžiama įvairiai – tai politika, nukreipta į poras su vaikais ar vienišus tėvus bei šioms grupėms taikomas išmokas, pašalpas, privilegijas ir paslaugas (Gauthier, 1996; cit. Maslauskaitė, 2005); tai politika šeimoms su vaikais iki jiems sueis mokyklinis amžius (Rostgaard, 2004, cit. Maslauskaitė, 2005); tai viešosios politikos sritys, kurios paveikia šeimos gyvenimą (šeimos teisę, švietimą, sveikatos apsaugą, užimtumo politikos priemones ir kt.), taip pat ir vadinamosios „netradicinės“ priemonės, nukreiptos į šeimos ir darbo derinimą, o taip pat pagyvenusių žmonių priežiūrai skirtos išmokos (Maslauskaitė, 2005). (1 pav.):

1 pav. Paramos šeimos politikai struktūriniai vienetai (pagal Gauthier, 1996)

Šaltinis: Maslauskaitė (2005).

Išskiriamos trys pagrindinės šeimos politikos kryptys:

- teisiniai aktai, reguliuojantys šeimos gyvenimo problemas (vedybų, skyrybų, įvaikinimo įstatymai ir kt.),
- pinigine parama šeimoms,
- paslaugų teikimas šeimoms, auginančioms vaikus (vaikų globos įstaigos, sveikatos apsaugos ir kt. paslaugos).

Pastaraisiais metais Lietuvos Parlamentas iniciavo nemažai aktų, orientuotų į valstybinę šeimos politiką. Tai – Valstybinė šeimos politikos koncepcija (2008), Paramos šeimai pagrindų įstatymas (2007), Nacionalinis susitarimas “Šeima” (2009). Tam, kad geriau suprastume socialinės paramos sistemos įtaką šeimai, svarbu išnagrinėti socialinės paramos šeimai politiką bei įstatyminę bazę.

Socialinės paramos, kaip socialinės apsaugos sudėtinės dalies, kilmė, principai, sudėtinės dalys, tikslai, net sąvokų ir terminų kaita yra diktuojami kiekvieno laikmečio specifikos, šalies politinės, ekonominės, socialinės situacijos, vertybių sampratos kaitos.

Socialinė parama yra kompleksinė sąvoka, nevienodai apibrėžiama ir interpretuojama skirtingų autorių. Socialinės apsaugos terminų žodyne nurodoma, kad socialinė parama – tai pagalba, teikiama pinigais arba natūra asmenims, kurie neturi išteklių būtiniams poreikiams patenkinti. Pasak, Suslavičiaus (2000) socialinė parama – teigiama žmogaus arba grupės įtaka probleminių situacijų atveju. Kviesskienė (2003) paramą apibrėžia kaip pagalbos priemones, kuriomis siekiama pagerinti tam tikrų visuomenės narių padėtį. Vienas pagrindinių socialinės paramos tikslų, kaip nurodo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, yra padėti tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms bei šeimoms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi yra ribotas.

Socialinė parama – tai praktinė, finansinė, informacinė ir psichologinė pagalba. Skiriami trys socialinės paramos tipai:

- konkreti pagalba (praktiniai patarimai ir materialinė pagalba);
- emocinė parama (išklausymas, paskatinimas, pagarba, atjauta);
- informacinė pagalba (patarimai ir pagalba, priimant sprendimus (Pivorienė, 2004).

Šie paramos tipai gali būti formalūs ir neformalūs. Socialinės paramos tinklą sudaro asmenys, iš kurių pirmiausiai tikimasi palaikymo, dėmesio.

Lietuvoje socialine parama vadinama socialinės apsaugos dalis, kuri finansuojama valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšomis. Tuo ji skiriasi nuo socialinio draudimo sistemos, finansuojamos įmokomis. Taigi, socialinė parama Lietuvoje traktuojama labai plačiai, ji apima ne tik pinigines, tame tarpe kategorines išmokas, bet ir socialines paslaugas.

Kiekvienoje valstybėje yra sukurtos atitinkamos socialinės paramos šeimai politikos priemonės, nes šeima suprantama kaip vertybė. Paramos šeimai politika Lietuvoje apima tiek tiesioginę paramą, teikiamą įvairių piniginių išmokų ar paslaugų forma, tiek netiesioginę paramą. Formuojamos mokesčių lengvatos, plėtojama vaikų priežiūros sistema, sudaromos sąlygos šeimos ir profesinės veiklos derinimui ir t.t..

Kiekvienoje valstybėje paramos šeimai politiką lemia labai daug veiksnių: bendra šalies situacija, tradicijos, požiūris į šeimą, gėrovės valstybės modelis ir pan. Socialinė parama šeimai iki XX a. devintojo dešimtmečio Lietuvoje, kaip ir visoje buvusioje Sovietų Sąjungoje, buvo teikiama tik valstybės mastu valstybinėse įstaigose ir įmonėse (Buivydaitė, 2008). Parama šeimai apsiribojo maža, simboliškai finansine parama daugiavaikėms šeimoms. Minėtos socialinės paramos priemonės nesudarė galimybių šeimoms pačioms spręsti iškilusias problemas, todėl Atgimimo metais paramos šeimai politika ir priemonių visuma pradėta keisti. Nuo 1988 m. pradėta formuoti naujo tipo paramos šeimai politika kurios nuostata – „sudaryti sąlygas derinti šeimos rūpesčius su tėvų (motinos ir tėvo) darbu, pasirenkant užimtumo formas bei mažamečių vaikų priežiūros būdus” (Stankūnienė, 2001). 1994 m. buvo priimta Socialinės paramos koncepcija. Ši koncepcija išskiria ir apibūdina valstybinę ir nevalstybinę paramą, socialinės paramos teikimo būdus ir sąlygas, pateikia socialinės paramos ir socialinės globos apibrėžimus (Buivydaitė, 2008).

Socialinės paramos koncepcijos 14 ir 15 punktuose numatyta, kad „valstybinė socialinė parama turėtų būti tokia, kad remiamieji galėtų tenkinti būtiniausius savo poreikius (maisto, drabužių, būsto, asmeninės higienos). Remiamiems asmenims teikiamos piniginės pašalpos (taip pat socialinės paslaugos ir šalpa daiktais) turėtų papildyti jų pajamas, kad jos nebūtų mažesnės už minimalias gyvenimo išlaidas“ (Socialinės paramos koncepcija, 1994). Pagrindinė socialinės paramos sistemos nuostata yra ta, kad socialinė parama negali žmogui užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo – ji tik padeda jam išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Socialinės paramos sistema organizuojama taip, kad būtų stiprinamas pačių žmonių aktyvumas ir atsakomybė už save ir savo šeimą.

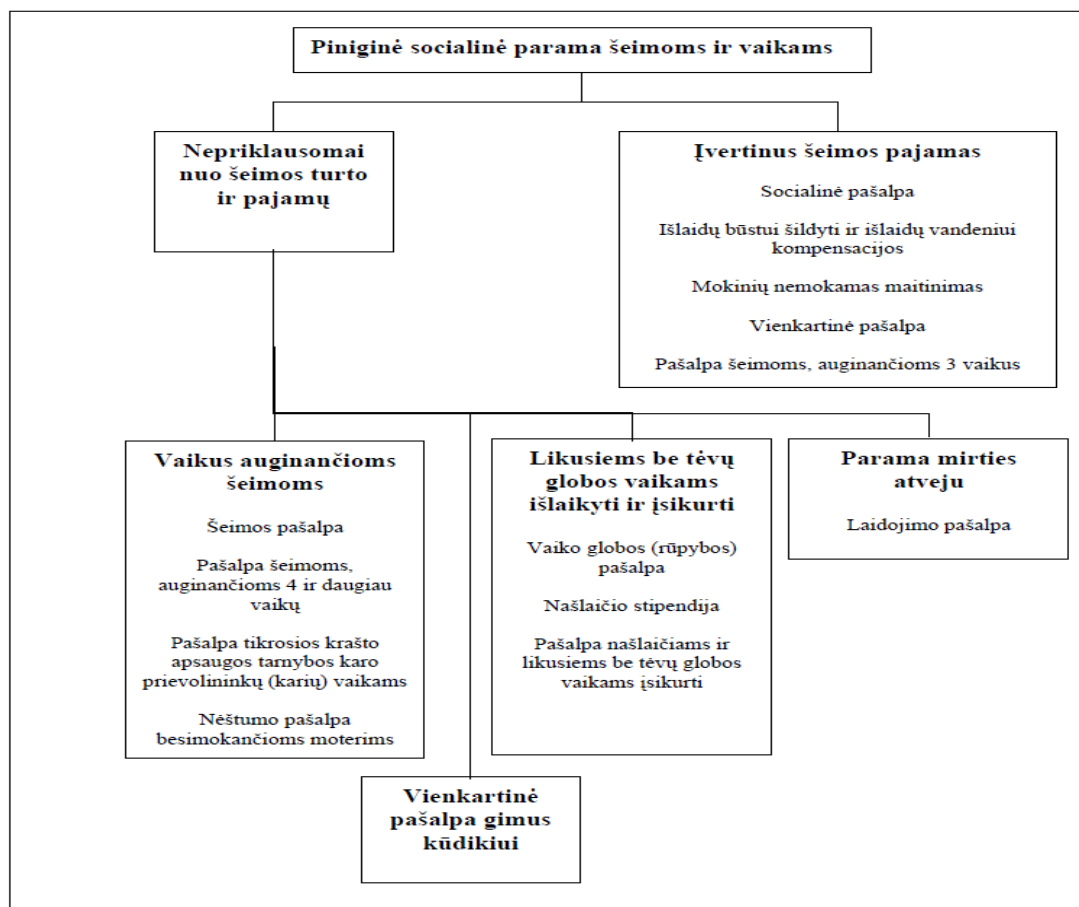
Socialinė parama Lietuvoje skiriama į dvi pagrindines dalis – į socialines paslaugas ir socialines išmokas.

Piniginė parama šeimai daugiausiai teikiama pašalpomis arba kompensuojant tam tikras išlaidas.

Socialinės paslaugos – tai pagalbos asmenims suteikimas įvairiomis nepiniginėmis formomis bei globos pinigais. Socialinių paslaugų tikslai yra grąžinti žmogaus gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis visuomenėje, sudarant žmogaus orumą nežeminančias gyvenimo sąlygas, kai pats žmogus to nepajėgia padaryti. Jos skirtos įvairaus amžiaus ir įvairių socialinių

grupių žmonėms (Socialinis pranešimas, 2009). **Socialinių paslaugų** teikimą reglamentuoja daugelis teisinių aktų ir įstatymų (žr. 2 priedą).

Piniginės paramos šeimoms dalį sudaro socialinės išmokos, kurios yra apibrėžiamos daugelyje LR įstatymų (žr. 3 priedą ir 2 paveikslą).

2 pav. Piniginės socialinės paramos šeimoms ir vaikams klasifikacija ir paramos rūšys

Šaltinis: *Pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos sistemą*, 2003

Kaip teigia Stankūnienė (2001), 1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, paramos šeimai politikos plėtra pasuko iš esmės tik finansinės paramos šeimai didinimo linkme: buvo didinamos pašalpos vaikams; numatomos įvairios kompensacijos; naujai įvestos socialinės pašalpos vaikams, daugiavaikėms motinoms, motinoms, be tėvo auginančioms iki 3 metų vaiką; studentams, negaunantiems stipendijos; pašalpos vaikams iki 16 metų amžiaus (besimokantiems – iki 18 metų), našlaičiams; asmenims, slaugantiems neįgalųjį ir kt., atsisakyta fiksuoto pašalpos dydžio ir pereita prie santykinio dydžio, susiejant jį su minimaliu gyvenimo lygiu (MGL). Remiantis *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas (2001)* galima teigti, jog 1990 – 1992 m. suformuota paramos šeimai sistema tapo labai brangi ir paini. Be to, nebuvo plėtojamoms jokios paramos šeimai politikos kryptys, lanksčios užimtumo formos, siekiančios šeimos

savarankiškumo ir leidžiančios įtvirtinti vyro ir moters lygių teisių ir vienodų galimybių idėją (Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas, 2001).

Pradėjus reikštis neigiamoms socialinės paramos šeimai pasekmėms ir įvertinus ekonomikos permainas, 1993 m. peržiūrėtos paramos šeimai politikos nuostatos ir sistema, pradėta pašalpų sistemos pertvarka. 1994 m. pabaigoje priimtas naujas Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymas. Atsisakyta smulkių pašalpų, kurios negalėjo teikti rimtesnės paramos šeimai, pašalpos padidintos ir imtos mokėti tik tais gyvenimo atvejais, kai jos buvo ypač reikalingos. 1994 m. atnaujintas ir paramos šeimai politikos koncepcijos rengimas, nes vyriausybiniu lygiu buvo nuspręsta, kad veiksmų sėkmė priklauso nuo procesų ištyrimo lygio ir jo pagrindimo.

Konkrečios šalies parama šeimai priklauso nuo demografinės situacijos, šeimose egzistuojančių problemų, kurias reikia spręsti, ir nuo vyriausybės ir visuomenės požiūrio į tas problemas, demografinių procesų raidą bei realių šalies galimybių. Lietuva susiduria su specifinėmis paramos šeimai politikos plėtros problemomis. Remiantis *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas (2001)* galima teigti, jog šeimos politika Lietuvoje dar suprantama gana siaurai - kaip pinigine parama turinčioms vaikų šeimoms. Lietuvos socialinės paramos šeimai politika yra nukreipta į piniginių išmokų, o ne socialinių paslaugų šeimoms plėtojimą, užimtumo, būsto problemų sprendimą. Ši parama koncentruojama tik į labiausiai socialiai pažeidžiamas šeimas.

2006 metais motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpa vaiko priežiūros atostogų metu buvo mokama iki vaikui sueis vieneri metai ir sudarė 70 proc. atlyginimo. Dabar ¹tokia pašalpa mokama dvejus metus: 100 proc. atlyginimo iki vaikui sueis metai ir 85 proc. – iki sueis dveji metai. Išmokos šeimoms, auginančioms vaikus (vadinamieji „vaiko pinigai“), iki 2008 metų buvo mokami iki vaikui sueis 7 metai, o dabar (nuo 2008 m.) – mokama iki 18 metų– kol baigs bendrojo lavinimo mokyklą ir iki 24 metų, kol mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje ar studijuoja kolegijoje ar aukštojoje mokykloje². Plėtėsi ir socialinė parama mokiniams: pradinių klasių mokiniai nuo 2008 m. rugsėjo mėn. gavo nemokamą maitinimą – pietus. Skurdžiai gyvenančių šeimų mokiniai aprūpinami mokinio reikmėmis rengiantis naujiesiems mokslo metams. (Šis nutarimas jau pakeistas: nuo 2009 m. sausio 1 d. maitinami tik socialiai remtinų šeimų vaikai).

Be to, nuo 2008 m. sausio 1 d. dirbant už mažesnę nei motinystės (tėvystės) pašalpa atlyginimą, mokamas pašalpos ir atlyginimo skirtumas. Vienu metu gimus dviem ir daugiau vaikų, mokamas dvigubo ar trigubo dydžio motinystės bei motinystės (tėvystės) socialinio

---

¹ Naujovės socialinių išmokų šeimai srityje nuo 2010 metų sausio 1 dienos pateikiamos 4 priede

² Tas pats

draudimo pašalpos. Nuo 2008 metų liepos 1 d. įteisintas motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų mokėjimas už kiekvieną gimusį vaiką iki pilnametystės.

Sustiprintos vaikus auginančių tėvų socialinės garantijos. Nuo 2008 metų sausio 1 d. vienas iš tėvų, auginantis namuose vaiką iki 3 metų, draudžiamas valstybės biudžeto lėšomis visai pensijai ir nedarbo socialiniu draudimu nuo minimaliosios mėnesinės algos.

Nuo 2008 m. rugpjūčio 1 dienos tris ir daugiau vaikų auginančių šeimų vaikams, vyresniems nei 3 metų išmoka už kiekvieną vaiką padidinta nuo 52 Lt iki 97,5 lito. Ji mokama, kol vaikas studijuoja, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų³.

Teikiama socialinė parama mokiniams: nuo 2008 metų liepos 1 d. paramą mokinio reikmėms įsigyti gauna visi mokiniai, kurių šeimos pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį neviršija 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio (525 litai).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės paramos, kaip socialinės apsaugos sudėtinės dalies, kilmė, principai, sudėtinės dalys, tikslai, net sąvokų ir terminų kaita yra diktuojami kiekvieno laikmečio specifikos, šalies politinės, ekonominės, socialinės situacijos, vertybių sampratos kaitos. Paramos šeimoms politika Lietuvoje apima tiek tiesioginę paramą, teikiamą įvairių piniginių išmokų ar paslaugų forma. Paramos šeimai politika, skatinanti būti išlaikytiniu ir menkai tekurianti sąlygas šeimai funkcionuoti savarankiškai, negalėjo pasiteisinti rinkos sąlygomis. Ši sistema galėjo būti pateisinama tik valstybės nepriklausomybės įtvirtinimo metu. Ir šiuo metu (2009-2010 m.m.) valstybės politika šeimos atžvilgiu yra chaotiška. Dabartinė paramos šeimai politika suprantama siaurąja prasme, nes orientuota į pinigines paramos šeimoms, augančioms vaikus, vystymą. Pagrindinis dėmesys skiriamas išmokų ir pašalpų dalijimui – tokiu būdu yra kuriamas išlaikytinių mentalitetas.

1.2. Socialinės paramos tinklo plėtotė ir socialinių – ekonominių padarinių genezė

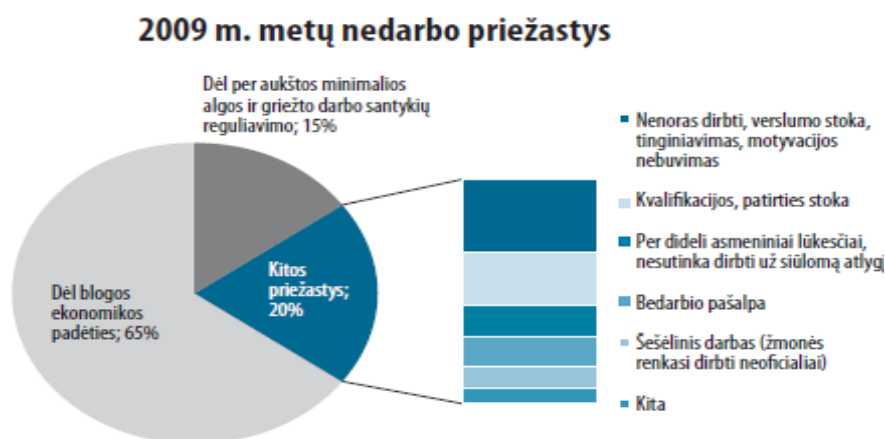
1.2.1. Socialinės paramos gavėjų socioekonominės ir sociokultūrinės situacijos tendencijos

Socialinės paramos paskirtis - užtikrinti būtiniausių poreikių tenkinimą asmenims, kurių pajamos iš darbo, socialinio draudimo iš kitų šaltinių neužtikrina pagrindinių poreikių patenkinimo (Žalimienė, 1999). Tokių žmonių Lietuvoje kiekvienais metais vis daugėja. Pasikeitusi ekonominė – politinė situacija Lietuvoje stipriai pakoregavo ir šeimų socialinį statusą: vis didesnis skaičius šeimų atsiduria ties skurdo riba, nėra pajėgios išlaikyti ir aprūpinti savo vaikus. Pagrindinės skurdo priežastys: nedarbas, menkas išsilavinimas, mažos neefektyvių ūkių pajamos, nepilnos šeimos, didelė vaikų išlaikymo našta. Ūkio raida nemažai žmonių palieka

---

³ Naujovės socialinių išmokų šeimai srityje nuo 2010 metų sausio 1 dienos pateikiamos 6 priede

nuošalyje. Nėra pakankamai darbo vietų, o dėl struktūrinių ūkio pokyčių daugelio darbuotojų žinios ir įgūdžiai tampa nereikalingi ir nepritaikomi. Ne visi pajėgia greitai persikvalifikuoti, o neturėdami darbo skursta (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2007). Situacija darbo rinkoje yra įtempta, Darbo biržos duomenimis, 2010 m. sausio 1 d. buvo užregistruota 269 tūkst. bedarbių. Bedarbių skaičius per 2009 m. daugiau nei padvigubėjo. (Lietuvos ekonomikos tyrimas 2009/2010 (2)). Kaip didžiausią nedarbo 2009 m. priežastį ekspertai įvardino blogą ekonominę padėtį. Jų vertinimu, nepalanki ekonominė padėtis lėmė 65 proc. bedarbystės. Dėl per aukštos minimalios algos bei griežto darbo santykių reguliavimo darbo susirasti negalėjo 15 proc. bedarbių. Kitoms priežastims rinkos dalyviai priskyrė 20 proc. (žr. 1 pav.) nedarbo. Tarp kitų nedarbo priežasčių dažniausiai paminėtas yra nenoras dirbti, motyvacijos nebuvimas. Antra pagal dažnumą minėta priežastis – kvalifikacijos ir patirties stoka. Trečioje – per dideli darba norinčių susirasti žmonių lūkesčiai.

1 pav. 2009 nedarbo priežastys

Šaltinis: Lietuvos ekonomikos tyrimas 2009/2010 (2)

Didelį nedarbą, viena vertus, lemia prastėjanti šalies ekonominė padėtis, kita vertus, norinčiųjų įsidarbinti asmeninės savybės bei darbo rinkos reguliavimas. Svarbu paminėti, kad nors Lietuvoje itin griežti darbo santykių reguliavimai bei susidariusi sudėtinga padėtis nedarbo rinkoje, darbo santykių liberalizavimo sprendimų, galinčių sumažinti nedarbo lygį, nesiimta. LLRI tyrimo duomenimis, mažinant minimalią algą bei laisvinant darbo santykių reguliavimą, 2009 m. darbą būtų galėję rasti 40 tūkst. bedarbių.

Pilietinės visuomenės instituto „Labas“ leidinyje „Skurdas Lietuvoje. Ką daryti?“ teigiama, kad 18% Lietuvos gyventojų skursta, o skurdo rizikos lygis 21 proc.

Skurdas – tai yra alkis, neturėjimas pastogės, galimybės lankyti mokyklos, darbo, nemokėjimas skaityti, sklandžiai kalbėti ir kt.⁴ Tai situacija, kai žmonėms nepakanka gaunamų pajamų būtiniausioms pragyvenimo reikmėms (Jėčiuvienė, 2004).

⁴ <http://www.socmin.lt>

Skurdas, kaip pabrėžia Lazutka (2001), yra daugiamatis. Tai ir nepakankamos pajamos ir produktyvių išteklių, kuriais galima būtų užsitikrinti pragyvenimą, stoka, socialinė diskriminacija, nedarbas, neprieinamas išsilavinimas, benamystė ir pan. Būdinga ir tai, kad skurstantieji dažniausiai nedalyvauja priimant sprendimus socialiniame, kultūriniame ir pilietiniame gyvenime.

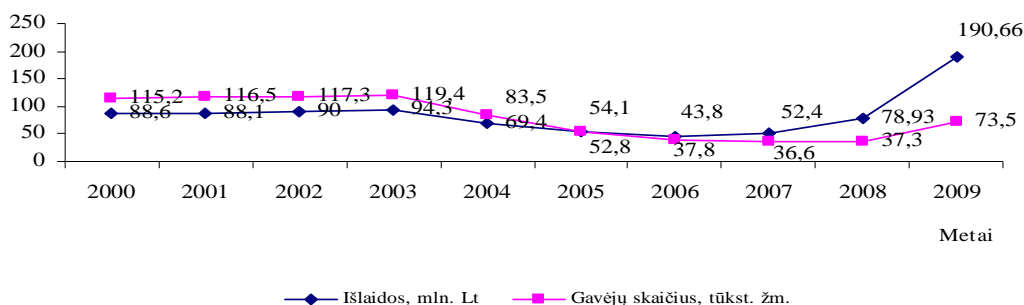
Skurdo mastui nusakyti naudojama skurdo ribos sąvoka. Pagrindiniai skurdo ribų tipai yra trys: absoliuti, santykinė ir subjektyvi. Pirmoji yra susieta su minimaliu gyvenimo lygiu (130 Lt⁵). Santykinė skurdo riba — tai pusė visų gyventojų vartojimo išlaidų vidurkio. Trečias skurdo matavimo būdas –tai sociologinės apklausos, kai pačių žmonių klausiama, kur jie save mato skurdo - turto skalėje. Skurdo sąvoka ne ekonomine, o žmogiškąja prasme nurodo ne konkretų pajamų kiekį, o pusiausvyros tarp žmogaus galimybių ir norų stygių. (Steponavičienė, 2002).

Skurdo riba Lietuvoje – žemiausia Europos Sąjungoje. Darbo ir socialinių tyrimų institutas apskaičiavo, kad absoliutus skurdo lygis šiemet – jau 1 092 litai. Prieš kelerius metus Lietuvoje skurdo lygis buvo 450 litai, praėjusių metų pradžioje – 975 litai. (Rašimaitė, 2009).

Ypač daug skurdo kaime: vienas iš trijų (1 iš 3) kaimo gyventojų skursta. Gyventojai, kurių vienintelė veikla buvo žemės ūkis, praradę darbą didina valstybės socialiai remtinų asmenų skaičių (Sabaitienė, 2009).

Vaikus auginti Lietuvoje tampa prabanga. Su kiekvienu vaiku didėja rizika skursti. Pagal naują skaičiavimo metodiką, apie pusė daugiavaikių šeimų patiria skurdo riziką. Jeigu suaugęs asmuo vienas augina vaikus – o dažniausiai tai būna motina – tokios šeimos skurdo rizika net didesnė negu daugiavaikių šeimų. (2009 m. pašalpas gaunančių šeimų skaičių galima matyti 5 priede ir 3 paveiksle):

Socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų pašalpai dinamika 2000-2009 metais

3 pav. Socialinės pašalpos gavėjų bei išlaidų pašalpai dinamika 2000-2009 metais

Šaltinis: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2010

⁵ <http://www.socmin.lt>

Visa apimanti valstybės kontrolė ir rūpinimasis labiau siekiant užtikrinti sistemos stabilumą ir tęstinumą neskatino sovietinio žmogaus asmeninės atsakomybės. Paternalistinių santykių su valstybe įprotis tebėra gajus Lietuvos visuomenėje (ypač vyresniosios kartos, mažiau socialiai aprūpintų, kaimo gyventojų – daugelis vis dar linkę atsakomybę už savo asmeninę gerovę priskirti valstybei ir jos institucijoms, kaip buvo įprasta sovietinėje sistemoje (2 lentelė). (Palidauskaitė, 2008, p. 33).

2 lentelė

Požiūriai į valstybės vaidmenį visuomenės gyvenime, %

	1990 m.	1994 m.	1999 m.
Valstybė turėtų užtikrinti žmonių materialinę gerovę	**	72 (22)	**
Valstybė turėtų labiau rūpintis, kad kiekvienas būtų aprūpintas	51,1	**	43,2
Valstybė turėtų kontroliuoti, kaip laikomasi moralės normų	**	43 (32)	46,3 (27,3)
Valstybė turėtų užtikrinti darbą visiems norintiems	**	**	81,4 (8,5)
Valstybė turėtų kontroliuoti prekių gausėjimą	**	**	68,3 (15,2)

Šaltinis: Palidauskaitė, J. (2008). Vertybinis valstybės tarnautojo profilis šiuolaikinės Lietuvos politinės kultūros kontekste

Taigi, socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus kitimą sąlygoja bedarbių skaičiaus kitimas, gyventojų pajamų bei minimalių dydžių pasikeitimai (minimalios mėnesinės algos, bazinės pensijos ir kt.), kiti šalies bei regioniniai socialinės-ekonominės raidos pokyčiai.

1.2.2. Socialinės paramos gavėjų šeimos gyvenimo situacijos tendencijos

Šeima yra mažiausia socialinė bendrija, kiekvienos visuomenės, tautos pagrindas, praeities pažinimo ir ateities prognozavimo šaltinis. Pokyčiai šiuo socialinių ir ekonominių transformacijų laikotarpiu neišvengiamai atsiliepia ir šeimai, gana uždarai mažai socialinei bendrijai, jos egzistenciniams pamatams – kūrimui, darniam buvimui artimų žmonių apsuptyje, tarpusavio santykiams, pagarbai, pasiaukojimui (Bleske, 1998).

Mokslinėje literatūroje gausu šeimos apibrėžimų. Anot Rupšienės (2001) šeimą svarbu išskirti iš kitų giminingų sampratų, tokių kaip santuokos ir namų ūkio. Jančaitytė (2004) šeimai priskiria ne tik giminės pratęsimą, jaunosios kartos ugdymą, bet *papročių* ir *vertybių*

išsaugojimą. Kvieskienė (2003) šeimą priskiria pastoviausiai grupei esančiai socialinio gyvenimo centre. Vaikas augdamas tokioje šeimoje iš jos perima pagrindines normas ir vertybes, mokosi kaip įsilieti į bendruomenę ir kartu su visais siekia bendro tikslo, gerovės kūrimo, savitarpio pagalbos. Kaip pastebi Miškinis (2006), šaliai išgyvenant gana sudėtingą laikotarpį keičiasi ir jaunų šeimų požiūris į šeimą, to pasekoje, pamiršamos visos senosios vertybės, netgi formuojasi nepagarba darbui, kūrybai. Galima teigti, kad tokioje šeimoje augantys vaikai ir jie perima visa tai.

Apie šeimos vaidmenį vaiko gyvenime rašė Sutton (1999), Juodraitis (2003), Navaitis (2001), Kubilienė (2004) ir kt. Pasak Juodraičio (2003) „žmogus yra biosociali būtybė ir savo socialinį kryptingumą įgyja socialinėje aplinkoje. Nuo gimimo pirmoji ir artimiausia socialinė aplinka, su kuria sąveikauja vaikas, yra šeima, kurios socioekonominis, intelektinis, kultūrinis statusas ir su šiais komponentais susijęs šeimos ugdymo stilius, dispozicija ir mikroklimatas kartu su kitais svarbiais veiksniais formuoja asmenybės savybių pagrindus, dorinių normų įvaldymo dinamikos ypatumus, socialinio kryptingumo specifiką ir, pan.“. Statt (2003) pažymi individo socializacijos svarbą. *Socializacija* – tai procesas, kurio metu individas tampa socialia gyvąja būtybe. Nors socializacija apima visą žmogaus gyvenimą, svarbiausiu jos periodu yra laikoma vaikystė, kai tėvai ir kiti šeimos nariai supažindina vaiką su visuomene ir formuoja apie ją bendrą vaiko supratimą. Vadinasi, socializacija – tai kelias, kuriame vaikas tampa suaugusiu žmogumi ir visaverčiu savo bendruomenės nariu.

Vaiko socializacijos procese tėvai užima svarbiausią vaidmenį. Patirti išgyvenimai vaikystėje ypač svarbūs formuojantis suaugusio žmogaus asmenybei. Pirmaisiais vaiko gyvenimo metais labai svarbus yra tėvų elgesys. Vaikui atrodo, kad tėvai yra visagaliai, turi atsakymus į visus klausimus ir žino, kaip elgtis bet kurioje situacijoje. Vaikams paaugus, jie išplečia savo kontaktus ir savo tėvus bei šeimą ima vertinti platesniame socialiniame kontekste. Susipažindami su draugais ir jų šeimomis, vaikai formuoja naują požiūrį į savo šeimą. Vaikams ūgtelėjus vis mažiau lieka tiesioginių vaiko ir jo tėvų kontaktų, nes didžiąją laiko dalį vaikai praleidžia mokykloje, būreliuose ir su draugais. Nepaisant to, psichologiniu atžvilgiu tėvų įtaka vaikams išlieka visą likusį jų gyvenimą. Vadinasi, patirtis bei įpročiai, suformuoti vaikystėje, lemia suaugusio žmogaus, kaip vartotojo, elgseną.

Tėvų santykiai ir šeimos tradicijos tarnauja kaip auklėjimo instrumentas šeimoje ir padeda vaikui įgyti reikšmingos šeimyninės patirties, kurią jis paskui taikys savo šeimoje. Grucė (1994) teigia, kad sąmoningai ar nesąmoningai žmonės prisimena ir kartoja tą gyvenimo stilių, kurio liudininkais jiems teko būti savo pačių šeimose.

Lazutka (2001) išnagrinėjo priežastis, darančias įtaką šeimų materialinei gerovei. Pagrindinės priežastys yra šios:

1) **Šeimos sudėtis:** vaikų skaičius, tėvų ar globėjų skaičius šeimoje, kitaip tariant, išlaikytinių ir dirbančiųjų skaičius. Vaikų ir suaugusių skaičiaus santykis šeimoje yra vienas pagrindinių materialinio skurdo veiksnių.

2) **Šeimos narių užimtumas.** Vargingų šeimų tarpe geriausiai gyvena tos, kuriose abu sutuoktiniai dirba, o blogiausiai – kuriose abu nedirba. Vienišos dirbančios motinos su vaikais padėtis yra žymiai blogesnė, nei pilnos šeimos, kurioje dirba abu sutuoktiniai (pajamų skirtumas vidutiniškai vienam asmeniui apie 80 Lt.). Bent vieno iš tėvų negalėjimas dirbti (dėl nedarbo, vaiko priežiūros, invalidumo) beveik garantuoja, kad didesnę naštą turinti šeima pateks į vargingų šeimų kategoriją. Dirbančių socialinės pašalpos gavėjų skaičiuje dominuoja privataus arba valstybinio pelno siekiančių įmonių sektoriaus darbuotojai. Tai netiesiogiai rodo, kad darbas biudžetinėje įstaigoje užtikrina aukštesnį pragyvenimo lygį.

Kšivickienė (2006) pažymi, jog šeimą į skurdą stumia ir jos narių piktnaudžiavimas alkoholiu, priklausomybė nuo azartinių lošimų, socialinių įgūdžių stoka, valstybės paramos panaudojimas ne šeimos interesams. Tokios šeimos vadinamos socialinės rizikos šeimomis. *Socialinė rizika* - įvairios visuomeninio gyvenimo aplinkybės, sudarančios sąlygas socialinei asmens atskirčiai atsirasti (Brazienė, Guščinskienė, 2004). LR išmokų vaikams įstatyme (1994), kaip ir Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms įstatyme (1993) *Socialinės rizikos šeima apibrėžiama* kaip šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas arba keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis arba toksinėmis medžiagomis, yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali arba nemoka prižiūrėti vaikų, naudoja psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą arba gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams.

Anot Zabaraukaitės (2007) vaikai yra priklausomi nuo savo šeimos, visuomenės bei valstybės, kurie gali prisidėti prie jų gerovės užtikrinimo bei gyvenimo lygio kėlimo, o jie patys gali labai nedaug paveikti savo gyvenimo kokybę. Vaikai beveik negali paveikti tėvų priimamų sprendimų, nustatyti šeimos biudžeto prioritetų ar veikti nepriklausomai nuo tėvų bei kitų suaugusiųjų (Juraitė, Mačiulskytė, Mikutavičienė, 2007).

Šeimoje vyksta svarbiausi asmeninio, privataus gyvenimo įvykiai žmogų jungiantys su socialine grupe, visuomene. Auklėjimo trūkumai, nepilna ir nedarni šeima, nuolatiniai tėvų ir vaikų barniai, emocinė deprivacija, emocinių ryšių tarp tėvų ir vaikų nepastovumas, alkoholio ir narkotikų vartojimas yra vienas iš veiksnių, lemiančių nepageidaujamą vaiko elgesio atsiradimą (Kubilienė, 2004).

Taigi, šeima yra viena pagrindinių socialinių institucijų, lemiančių daugelio socialinių problemų atsiradimą ir sprendimą. Šeima labai veikia tokius procesus, kaip nelygybės

perdavimas, ypač probleminė šeima, kur dominuoja tokia socialinė praktika kaip alkoholizmas, narkomanija, smurtas, iškreiptos vertybės ir pan.

1.2. Socialinę paramą gaunančios šeimos narių išlaikytinio mentalitetą lemiantys veiksniai

Gaunama socialinė parama gali ne tik pagerinti šeimų ar asmenų situaciją, bet ir padaryti neigiamą įtaką – skatinti išlaikytinio mentaliteto formavimąsi.

Siekiant, kad paramą gautų tie, kam jos tikrai reikia, reikalingas socialinių paslaugų poreikio įvertinimas (apie tai plačiau kalbėsime 3 skyriuje). Būtinai detalūs poreikio vertinimo kriterijai – konkretūs rodikliai, kuriais nustatomas konkretaus kliento paslaugų poreikis. Kriterijai turi būti vieši ir pripažinti visuomenėje, garantuojantys lygias teises gauti paslaugas pagal poreikius esant ribotiems ištekliams. Vertinant poreikį turi būti įvertinta visa kliento aplinka: būstas, šeima, artimieji, kaimynai ir pan. (Žalimienė, 2003).

Gyventojų užimtumas yra vienas svarbiausių šalies socialinės–ekonominės raidos rodiklių. Taip pat vienas pagrindinių šalies žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių. Stanikūnas, Tamošaitienė, Rutkauskaitė (2002) nurodo, kad valstybės taikomos priemonės – socialinės išmokos – kelia socialines problemas. Socialinių išmokų skyrimas savotiškai didina nedarbą, nes slopina iniciatyvas aktyviau ieškoti kito darbo, kelti ar keisti kvalifikaciją.

Pašalpų dominavimas remiamų šeimų pajamose neskatina tėvų dirbti ir daugiau uždirbti. Nepilnose šeimose, gaunančiose paramą vaikams, neskatinama santuoka, nes iš vaikams skirtos paramos dažnai išlaikomas ir nedirbantis asmuo. Netgi fiktyvios sutuoktinių skyrybos gali palengvinti remiamų šeimų padėtį, o moters santuoka ir vaikų gimdymas santuokoje su mažas galimybes darbo rinkoje turinčiu vyru yra rizikingas veiksmas.

Vaiko globos (rūpybos) pašalpos padidinimas Lietuvoje įtakojo šeimų apsisprendimą imtis globoti vaikus šeimose, steigti šeimynas. Tačiau santykinai didelė (lyginant su vidutinėmis namų ūkio pajamomis) vaiko globos pašalpa neretai skatina imtis vaikų globos dėl savanaudiškų paskatų, o tikruosius tėvus – sąmoningai atsisakyti vaikų globėjo naudai. Neretai tėvai, ketinantys įsivaikinti sūnų ar dukrą, skatinami materialinės paramos, vis tik nusprendžia vaiką globoti (Sakalienė, 2005).

Nemaža dalis šeimų Lietuvoje gyvena tik iš vaikų pašalpų (ypač asocialios šeimos), kuriose vaikų gimimas yra tarsi savotiškas išsilaikymo ir egzistavimo garantas. Tokiose šeimose socialinės pašalpos gavimo laikas tiesiogiai siejasi su vaikų skaičiumi šeimoje – kuo daugiau vaikų šeimoje, tuo ilgesnis pašalpos gavimo laikas. Vadinasi, šeima su vaikais gyvena ilgą laiką kaip socialinės pašalpos gavėja, bet tokia parama nepadedą išbristi iš skurdo. Lazutka ir kt.

(1999), įvertinęs tą faktą, kad didelė dalis šeimų yra ilgalaikės socialinės pašalpos kompensacijų gavėjos teigia, kad socialinė parama nepajėgia atstatyti šeimos nepriklausomybės nuo paramos.

Ilgą socialinės pašalpos gavimo trukmę Lietuvoje lemia padidėjęs polinkis tapti socialinės paramos gavėju, nes žmonės, ilgą laiką gaunantys socialinę pašalpą, pradeda santykinai labiau vertinti laisvalaikį. Tyrimų rezultatai rodo, jog ilgą laiką pašalpas gaunantys žmonės pradeda mažiau pasitikėti savimi, mažiau jausti savo vertę (Parker, 1994; Pavetti, Holcolmb and Duke, 1995; Jarret, 1996, cit. Šileika, Ramašauskienė, 2003). T Kane's teorija įrodo, kad „kuo ilgiau moterys gauna socialinę paramą, tuo mažiau jos betiki gebėjimu atsisakyti paramos sistemos“ (Kane, 1987). JAV mokslininkų tyrimų rezultatai rodo, kad pašalpų gavimas ilgą laiką padidina tikimybę, kad jos gavėjai stengsis gauti pašalpas arba grįžti prie jų, jei negaus jų kurį laiką (Bane and Ellwood, 1994; Harris, 1996; cit. Šileika, Ramašauskienė, 2003). Bet, chroniškas nedarbas ir darbinio patyrimo trūkumas sumažina paramos gavėjų galimybes tapti nepriklausomais nuo paramos (Petersen, 1995; Tayloro, 1999; White, 1996; cit. Šileika, Ramašauskienė, 2003).

Lietuvoje organizuoto tyrimo „Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimo galimybės ir priemonės Lietuvoje“ 2007 metų ataskaitoje patvirtinama, kad pašalpas gaunantiems asmenims dažnai neapsimoka dirbti, todėl jie nesiekia užimtumo. Taip pat įrodoma, kad nuo skurdo rizikos šiuo metu šeimai mokamos pašalpos apsaugo tik nedidelę namų ūkių dalį su vaikais (bendrai - 3,2 proc., kiek ryškesnis poveikis gausesnėms šeimoms - jose be socialinių išmokų skurdas padidėja 6 proc.). Tai rodo, jog siekiant mažinti vaikų skurdą šalyje, tikslinga naudoti kitas priemones, kurių viena svariausių būtų – tėvų integravimas į šalies darbo rinką.

Kaip parodė atlikti tyrimai, didžioji dalis mažas pajamas gaunančių asmenų, turinčių teisę į socialinę pašalpą, yra nedirbantys asmenys, kurie nėra suinteresuoti dirbti. Tai lemia, iš vienos pusės, mažas valstybės remiamų pajamų (VRP) dydis, sąlygojantis, jog didžioji dalis šeimų, auginančių vaikus, netenka teisės į socialinę pašalpą net jeigu vienas iš tėvų dirba.

Remiantis *Kova su vaikų skurdu ir vaikų socialinės aprėpties skatinimas. Nacionalinės politikos kryptių tyrimas (2007)* galima teigti, jog šeimos, kurios skursta šiuo metu, vaikystėje taip pat susidurdavo su skurdo problema. Vaikystėje ir paauglystėje patirtas skurdas yra skurdo rizikos veiksnys. Suaugusiųjų, kurie vaikystėje visuomet kentė skurdą, skurdo rizikos lygis yra dvigubai didesnis už tų žmonių skurdo lygį, kurie jaunystėje niekuomet nepatyrė skurdo.

Kšivickienė (2006) nurodo, jog namų ūkių tikimybę patekti į skurstančiųjų gretas sąlygoja tai, ar tos šeimos priklauso pažeidžiamiausioms grupėms. Viena tokių grupių – daugiavaikės šeimos ir sudėtiniai namų ūkiai (gyvena kelios kartos). Vaikų skurdas programuojamas ateičiai: skurstančios šeimos negali užtikrinti gerų mokymosi sąlygų savo vaikams, o išsilavinimo stoka kelia skurdo pavojų. (Kšivickienė, 2006).

Lietuvoje socialinės pašalpos nėra didelės, tačiau atsižvelgiant į vidutines gyventojų pajamas, ypač miesteliuose ir kaime, pajamos iš socialinės paramos yra vertingos, juolab kad gaunamos pinigais (ne natūra). Steponavičienės (2002) nuomone jos (socialinės pašalpos) yra paskata formuotis sluoksniui gyventojų, kurių veiksmai nukreipti ne į darbo ar savo verslo paieškas, ne į paieškas darbo toliau esančiame mieste ar užsienyje, o į gyvenimą iš pašalpų. Piniginė parama keičia žmonių motyvaciją. Visuotiniai pripažįstama, kad bet kokia socialinė parama mažina paskatas dirbti ir užsidirbti. Ir juo parama didesnė, tuo daugiau žmonių susigundo iš kitų uždirbto gero. Jei pašalpos vaikams teikiamos neatsižvelgiant į šeimos pajamas, jomis siekiama padidinti gimstamumą.

Tiesioginės paramos priemonės, skiriamos remtinųjų kategorijai, sukuria paskatas kai kuriems žmonėms priskirti save tai kategorijai. Jos skatina žmones tapti „skurdžiais“: registruotis Darbo biržoje, „gauti“ invalidumą, neregistruoti civilinės santuokos ir pan. Jėčiuvienė (2004) akcentuoja, kad valstybė rengia ir įgyvendina skurdo mažinimo programas, kurios turi ne tik teigiamos įtakos, bet ir neigiamų padarinių, t.y. atsiranda „priklausomybės psichologija“: mažėja remiamų žmonių pasitikėjimas savo jėgomis, silpnėja darbinės veiklos iniciatyva, stiprėja noras gauti paramą“ (p. 30), taip pat neskatina nei pašalpų gavėjų, nei mokesčių mokėtojų daugiau ir kūrybingiau dirbti. Žalimienė (2004) nurodo, kad vaikai, užaugę skurdo aplinkoje, kurioje susiformavo jų vertybės ir gyvensena, dažnai papildo mažai išsimokslinusių žmonių, bedarbių, piktnaudžiaujančių alkoholiu ir narkotikais būrius, o ateityje, kaip minėta autorė teigia, dalis jų vaikų vėl pateks į užburta socialinės atskirties ratą.

Kita vertus, yra žmonių, kurie iš tikro skursta. Būdų, kaip atskirti remtinąją statusą turinčius nuo tikrų skurdžių, nėra. Galima tik rinktis tarp galimų kriterijų, kurie šias sąvokas apibrėžia tiksliausiai ir taip leidžia lengviau identifikuoti tiesioginės paramos taikinius. Tokie veiksmai būtų natūralūs siekiant racionalios socialinės politikos šalyje.

Viena iš piniginių socialinių išmokų veiksmingumo sąlygų yra optimalus jų dydis, kuriam svarbūs du aspektai:

- išmokos negali būti per didelės, nes šiuo atveju būtų mažinamos gavėjų darbo paskatos ir be reikalo eikvojamos socialinės paramos lėšos;
- išmokos neturi būti per mažos, nes neįgyvendintų tikslo, dėl kurio yra įteisintos.

Veiksminga socialinių pašalpų sistema neturi iškreipti jos gavėjų suinteresuotumo dirbti. Socialinės paramos koncepcijoje yra pabrėžiama, kad „socialinė parama negali užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo, ji tik padeda žmogui išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Socialinė parama turi būti tokia, kad asmuo (šeima) norėtų dirbti bei taupyti“ (Socialinės paramos koncepcija, 1994). Lietuvoje socialinės pašalpos nedidelės, tačiau jos yra vertingos, nes mokamos gryniais pinigais. Taigi jos ir yra paskata formuotis sluoksniui žmonių,

kurių veiksmai yra nukreipti gyventi iš pašalpų. Tokios paskatos veikia žmonių elgesio motyvus. Kai kurie socialinę pašalpą gaunantys asmenys vengia darbo paieškų dėl tokių priežasčių :

- mėnesinė alga gali tik nedaug viršyti arba būti lygi gaunamai pašalpai, kurią jis praras pradėjęs dirbti;
- įsidarbinus gali atsirasti papildomų išlaidų (transporto, vaiko priežiūros, maisto, aprangos).

Ryškesniausia pagrindine skurdo priežastimi įvardijama socialinė atskirtis, lemianti alkoholizmo plitimą, nedarbą, vaikų nepriežiūrą. Dalį žmonių skurdas lydi iš kartos į kartą. Susidaro užburtas skurdo spąstų ratas, lemiantis socialinę atskirtį ir žeminantis žmogaus orumą.

Kaip teigia Kšivickienė (2006), Lietuvoje, pokomunistinėje valstybėje, dar egzistuoja ir specifinė skurdo priežastis. Sovietiniais metais bendras gerovės lygis buvo labai žemas, tačiau dėl izoliacijos žmonės nežinojo apie kapitalistiniame pasaulyje esančias galimybes, tad savęs skurstančiais nelaikė. Sugriovus „geležinę uždangą“, kuri mūsų šalį skyrė nuo pasaulio, to pasaulio gyvenimo standartai pasklido labai greitai. Žmonės daug greičiau suvokė pasaulyje sukurtų prekių ir paslaugų naudą nei galėjo jas sukurti – tam trūko materialinių išteklių, verslumo įgūdžių. Iš norų ir galimybių nesutapimo kilo įtampa, kurią vieni panaudojo kaip varomąją jėgą dirbti daugiau ir geriau, rizikuoti ir siekti materialios gerovės, o kiti, nesusitaikę su ta įtampa ir nenorėję jos paversti pozityvia, atsidūrė skurde. Yra dalis skurstančių žmonių, kurie ir dabar neturi motyvacijos siekti gerovės. Jų poreikių patenkinimui pakanka pašalpos. Pašalpų mokėjimas skatina visuomenės sluoksnio, nesuinteresuoto darbo paieškomis, verslo kūrimu, formavimąsi.

Valstybė šiuo atveju tampa darbdaviu, kuri moka pašalpą žmogui už tam tikrų reikalavimų įgyvendinimą: turėti tam tikrą kiekį pajamų, būsto kvadratų, vaikų. Žmogaus pagrindiniu užsiėmimu tampa šių reikalavimų įgyvendinimas. Socialinė parama skatina formavimąsi naujo gyventojų sluoksnio, kurių veiksmai nukreipti ne į darbo paiešką gyvenamojoje vietovėje ar toliau esančiame mieste, o į gyvenimą iš pašalpų. Daugelyje Vakarų šalių yra suvoktos neigiamos valstybės paramos pasekmės gyvenimui ir svarstomi modeliai, kaip fiskalinėmis priemonėmis sukurti paskatas iš paramos gyvenantiems žmonėms eiti dirbti, bet nemažinti pašalpų lygio. Tačiau tiek mokesčių lengvatos, tiek lengvatos su priemokomis taip pat turi neigiamas pasekmes, kadangi gauti pašalpą visada naudingiau nei mokėti mokesčius. Valstybė, didindama žmonių galimybes pasinaudoti rinkos ekonomikos galimybėmis, dažnai yra linkusi imtis priemonių, duodančių greitus apčiuopiamus rezultatus: didinti pašalpas, suteikti išimtis. Tačiau ilgainiui šios priemonės didina skurdą ir griauja visuomenės moralę (Steponavičienė, 2002).

Dalė žmonių, gaunančių socialinę pašalpą, vėl išugdo naują kartą prašančių ir nesistengiančių sukurti tradicinės šeimos, rūpintis vaikais, nes vaikai tampa pragyvenimo šaltiniu. Jie nesistengia vaikų leisti į ikimokyklinės įstaigas, nes jie ir patys neturi reikiamo išsilavinimo bei reikiamos profesinės kvalifikacijos. Ir tokios šeimos jau buvo patyrusios skurdą, patiria tai ir vaikai.

Kaip nurodo Mikutavičienė (2009), socialinės nelygybės perdavimo iš kartos į kartą procesai pirmiausia vyksta mikrolygmenyje, socializuojant individą *šeimos aplinkoje*. Skirtingi ištekliai – tokie kaip socialiniai, kultūriniai ir materialiniai – prisideda prie “ryšių tarp kartų” sukūrimo ir kartu įtakoja tolimesnius vaikų socioekonominius, psichologinius ir elgsenos padarinius. Nors pagrindiniai socialinės nelygybės perdavimo mechanizmai priskiriami asmenims bei šeimos socioekonominiams bei kultūrinėms charakteristikoms, *makroekonominis bei kultūrinis kontekstas* taip pat gali sustiprinti arba susilpninti socialinės nelygybės perdavimą iš kartos į kartą ir atskleidžia sisteminės nelygybės perdavimo iš kartos į kartą prielaidas. Šalies ekonomikos išsivystymo lygis, demografinė situacija, švietimo ir socialinės gerovės sistemų ypatumai, struktūriniai darbo rinkos pokyčiai, globalizacijos tendencijos, technologijų pažanga ir pan., t.p. kaip ir dominuojančios vertybės bei normos palaikančios ar atmetančios socialinės nelygybės perdavimą, gali sudaryti struktūrinės ir kultūrinės prielaidas asmenų ir grupių socialinio mobilumo galimybėms, suvaržymams (Juraitė, Mačiulskytė, Mikutavičienė, 2007). Taigi, anot Mikutavičienės (2009), socialinės nelygybės perdavimo iš kartos į kartą prielaidos glūdi *sisteminėje asmenų, šeimos, bendruomenės, švietimo sistemos ir visuomenės sąveikoje*.

Apibendrintai galima teigti, kad pagrindinės skurdo priežastys Lietuvoje yra mažo BVP ir didelės pajamų nelygybės kombinacija, nepakankamai išvystyta socialinė apsauga dėl mažų išteklių jai skyrimo ir tos apsaugos nepakankamas taiklumas. Lietuva priklauso grupei šalių, kuriose ekonomikos transformacijos laikotarpiu nelygybė išaugo labiausiai.

Labiausiai skurdas paplitęs bedarbių, daug vaikų auginančiose, ūkininkų ir pensininkų šeimose. Didžiuosiuose miestuose gyventojai skursta du-tris kartus rečiau negu kaimuose ir miesteliuose. Labai retai tarp skurstančių patenka universitetinį išsilavinimą turinčių asmenų namų ūkiai.

Socialinės paramos tikslas yra suteikti trumpalaikę pagalbą asmeniui ar šeimai, kai jis ar ji patenka į tam tikrą socialinę riziką. Tačiau ši parama negali užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo, ji tik padeda žmogui išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Lietuvos socialinės paramos sistema apima kategorinę paramą, teikiamą tam tikrai kategorijai priklausantiems asmenims ir testuojamąją paramą, teikiamą atsižvelgiant į šeimos (asmens) pajamas.

2 skyrius. VISUOMENĖS IŠLAIKY TINIO POŽIŪRIO IR GYVENIMO BŪDO FORMAVIMOSI PRIELAUDŲ TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tipas. Kiekybinis tyrimo metodas.

Šis tyrimo metodas yra skirtas gauti informacijai. Kiekybiniame tyrime patogiu apibendrinti daugelio respondentų nuomonę dėl vieno ar kito klausimo, todėl gaunami atsakymai yra tikslūs. Kiekybinis tyrimas yra labiau struktūrizuotas ir suplanuotas, nes prieš tyrimą sukonstruoti tyrimo metodai bei duomenų matavimo priemonės (Kardelis, 2002).

Tyrimo apribojimai. Tyrime dėl sąlyginai nedidelės tyrimo imties išvelgiami apribojimai, neleidžiantys daryti griežtų apibendrinimų apie visuomenės išlaikytinio požiūrio formavimosi prielaidų visoje Lietuvoje.

Tyrimo atranka ir imtis. Tyrime taikyta tikslinė atranka, apklausiant socialinės paramos gavėjus bei socialinius darbuotojus.

Tyrimo instrumentas. Įvertinus įvairių apklausos metodų privalumus ir trūkumus bei esamas galimybes (finansinių išteklių bei prieinamumo prasme), buvo pasirinktas tyrimo metodas – anketinė apklausa raštu, naudojant pusiau uždaro tipo klausimyną (1, 2 priedai).

Anketoje, skirtoje socialinės paramos gavėjams buvo pateikti 24 klausimai, kuriuos galima suskirstyti į blokus:

- Pirmojo bloko klausimais (1 – 6) norima sužinoti demografines respondentų charakteristikas.
- Antrojo bloko klausimais (8 – 9) norima sužinoti respondentų šeimų finansinę padėtį esamu momentu.
- Trečiojo bloko klausimais (10 – 12) siekiama sužinoti respondentų namų ūkio užimtumo situaciją.
- Ketvirto bloko (13, 14 ir 19) klausimais norima sužinoti ar respondentai gauna kokią nors valstybės socialinę paramą.
- Penkto bloko klausimais (7, 15, 16, 17, 18, 21, 22) norima sužinoti kaip respondentai vertina savo šeimos gyvenimo kokybę.
- Šešto bloko klausimais (20, 23, 24) siekiama sužinoti respondentų nuomonę apie valstybės teikiamą paramą.

Anketoje, skirtoje socialiniams darbuotojams buvo pateikti 17 klausimų, kuriuos galima suskirstyti į blokus:

- Pirmojo bloko klausimais (1 – 4) norima sužinoti demografines respondentų charakteristikas.
- Antrojo bloko klausimais (6, 7, 9, 10) siekiama sužinoti respondentų nuomonę apie valstybės paramą šeimoms.
- Trečiojo bloko klausimais (10 – 12) siekiama sužinoti respondentų aptarnaujamų šeimų namų ūkio užimtumo situaciją.
- Ketvirtojo bloko klausimais (11, 13, 14, 15) norima sužinoti respondentų aptarnaujamų šeimų finansinę padėtį, šeimos gyvenimo kokybės vertinimą.
- Penkto bloko klausimais (16, 17) siekiama sužinoti respondentų nuomonę apie valstybės paramą šeimoms.

Anketų pradžioje respondentams buvo motyvuotai ir logiškai paaiškintas atliekamo tyrimo tikslas; duota trumpa anketos užpildymo instrukcija. Po to pateikiama „paso duomenų“ dalis, po jos - pagrindinė anketos dalis.

Anketose pateikiami uždarojo ir atvirojo tipo klausimai. Daugiausia — uždarojo tipo klausimai, nes jie padeda išvengti subjektyvumo, lengviau juos lyginti, gretinti duomenis (Kardelis, 2002). Atviri klausimai pateikiami respondentams norint patikslinti kai kuriuos atsakymus. Klausimai anketose pateikiami ir klausiamąja, ir konstatuojamąja forma. Pagal tai pateikti skirtingo tipo atsakymai. Klausiamosios formos klausimams duodami atsakymų variantai pagal tiriamą reiškinį arba norint išsiaiškinti respondentų pritarimo laipsnį — „taip“ ir „ne“, arba „taip“, „ne“ ir „nežinau“.

Gautų duomenų statistinė analizė atlikta naudojant „SPSS 17.0 for Windows“ programą. Statistinė analizė atlikta taikant chi kvadrato (χ^2) kriterijų. Duomenys statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$. Gauti anketiniai duomenys sumuojami ir verčiami procentine išraiška, fiksuojami paveiksluose ir lentelėse, leidžiančiose vaizdžiau suvokti darbe pateikiamus argumentus (žr. taip pat 2 priedas).

Klausimyno patikimumui vertinti buvo naudojama patikimumo analizė ir taikomas Cronbach'o alfa koeficientas. Klausimynas yra patikimas ir validus, kai klausimų kategorijų Cronbach'o alfa yra daugiau kaip 0,7. Vidinio suderinamumo metodu nustatyti Chronbach'o alfa patikimumo koeficientai svyruoja nuo 0,76 iki 0,94. Ryšiui tarp požymių nustatyti buvo vertinami koreliacijos koeficientai. Koreliacija vertinta kaip silpna ($r < 0,3$), vidutinė ($0,33 \leq r < 0,6$), stipri ($r > 0,6$).

Interpretuojant Spirmeno koreliacijos r ryšio stiprumą, chi kvadrato (x^2) kriterijų buvo vadovaujamosi V. Čekanavičiaus ir G. Murausko (2000), bei R. Vaitkevičiaus (2006) literatūra.

Tyrimo etiniai aspektai. Respondentams buvo nurodytas tyrimo tikslas, t.y. kam reikalingi ir kur bus panaudoti gauti duomenys. Anketoje buvo užtikrintas respondentų anonimiškumas ir išlaikytas konfidencialumo principas.

Struktūruotas interviu. Siekiant darbo aiškumo, tikslumo, buvo nuspręsta apie gaunamas socialines pašalpas, paramą ir jos įtaką ją gaunantiems asmenims apklausti socialinius darbuotojus bei socialinės paramos gavėjus (3 priedas). Buvo pasirinktas struktūrizuotas interviu tipas, kuomet klausimai ir visa tyrimo procedūra numatyta iš anksto. Tačiau pasirinktas atvirų klausimų tipas, kuris leido socialiniams darbuotojams laisvai formuoti atsakymus, t.y. nebuvo ribojamas nei jų turinys, nei forma.

Apklausa vyko žodžiu, tad buvo derinamas individualus susitikimo laikas su kiekvienu specialistu atskirai. Respondentams buvo pateikiami iš anksto paruošti interviu klausimai, kurių atsakymus tyrėja fiksuodavo pati. Apklausa trukmė nuo pusės iki valandos laiko.

2.2. Tyrimo imties charakteristika

Tyrimo imtis. Imtis yra sudėtinė tyrimo proceso dalis. Marketingo tyrimo imtys atrenkamos iš atitinkamos tyrimo visumos. Primant vienokį ar kitokį imčių atrinkimo planą reikia išaiškinti keletą klausimų. Pirma, turi būti apibrėžta tyrėją dominanti tiriamoji visuma: pavyzdžiui, visa pasaulio žmonių bendrija ar tik jos dalis, t.y. atskiras segmentas. Kitaip sakant, grupė, kurios imtis bus atrenkama. Grupės paprastai sudaro žmonės, kurių pažiūros, elgesys, nuostatos, prioritetai, materialinė padėtis padeda rinkos specialistui formuoti sprendimus.

Atlikdami atranką, turime suplanuoti, kokio dydžio imtį naudosime tyrime, kad būtų pasiekti tyrimo tikslai.

Respondentams pateiktos anketos (1, 2 priedai), kurios buvo sudarytos remiantis teorinėje dalyje išnagrinėta medžiaga. Anketos buvo patalpintos į internetinį serverį <http://www.manoapklausa.lt>. Anketas užpildė 113 potencialių ir esamų socialinių pašalpų gavėjų bei 18 socialinių darbuotojų.

Tyrimo imtis – 113 respondentų – socialinės paramos gavėjų: 107 moterys ir 6 vyrai. Respondentų vidutinis amžius – 31,4 metai.

Tyrimo imtis – 18 respondentų – socialinių darbuotojų: 17 moterų ir 1 vyras. Respondentų vidutinis amžius – 36.6 metai.

Struktūruoto interviu imtis – 3 socialiniai darbuotojai ir 3 socialinės paramos gavėjai.

2.3. Visuomenės išlaikytinio požiūrio ir gyvenimo būdo tyrimo rezultatų analizė ir apibendrinimas

Gyvenamoji vieta. Kaip teigiama literatūroje, vienas iš trijų (1 iš 3) kaimo gyventojų skursta. Gyventojai, kurių vienintelė veikla buvo žemės ūkis, praradę darbą didina valstybės socialiai remtinų asmenų skaičių (Sabaitienė, 2009). Taigi, tyrimo metu nustatant ryšį tarp gyvenamosios vietos ir skurdo lygio, buvo atlikta duomenų koreliacinė analizė ir skaičiuojamas Spirmeno ranginės koreliacijos koeficientas r . Atlikus koreliacinę analizę tarp gyvenamosios vietos (kaime, mieste) ir skurdo lygio, buvo nustatyta, jog koreliacijos koeficientas $r=0,785$ ir $p=0,009<0,05$. Vadinasi, koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai stiprus ir teigiamas. Tyrimo metu nustatyta, kad skurdo lygis priklauso nuo respondentų gyvenamosios vietos (3 lentelė). Tai patvirtina mokslinės literatūros analizėje iškeltas prielaidas, jog mieste žemesnis skurdo lygis nei kaime. Taip pat mieste lengviau susirasti darbą negu gyvenant kaimo vietovėje ($\chi^2=10,47$, $p=0,009$).

3 lentelė

Skurdo ir gyvenamosios vietos ryšys

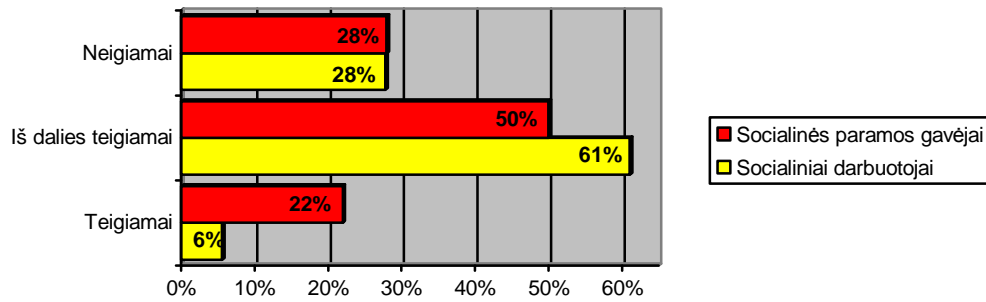
Spirmeno koreliacija r		Gyvenamoji vieta	Skurdo lygis
Gyvenamoji vieta	Koreliacijos koeficientas	1,000	-0,009*
	Sig. (2-tailed) ⁶	.	0,785
	N	113	113
Skurdo lygis	Koreliacijos koeficientas	-0,009*	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,785	.
	N	113	113

** Reikšmingumo lygmuo 0.01.

* Reikšmingumo lygmuo 0.05.

Tyrimo metu respondentų klausta, kaip jie vertina gyvenimo kokybę (4 pav.). Tyrimo rezultatai atskleidė, jog pusės respondentų nuomone, gyvenimo kokybė yra vertinama iš dalies teigiamai (50 proc. socialinės paramos gavėjų bei 61 proc. socialinių darbuotojų). Tačiau daugiau nei penktadalis tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog gyvenimo kokybė yra neigiamai vertinama (28 proc. socialinės paramos gavėjų bei 28 proc. socialinių darbuotojų). Taigi tikėtina, kad socialinės paramos gavėjai nėra patenkinti savo gyvenimo kokybe.

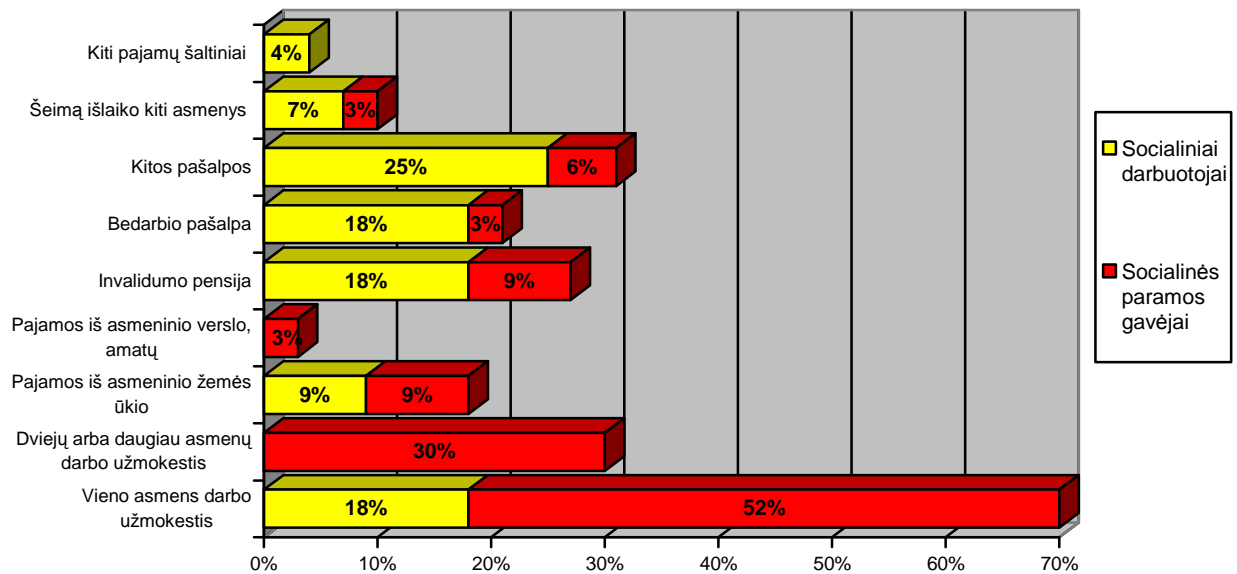
⁶ Dvipusė koreliacija, kai lyginami 2 reiškiniai tarpusavyje

4 pav. Gyvenimo kokybės vertinimas, proc.

Ryšys tarp bedarbystės įveikimo ir gyvenimo kokybės. Atlikus koreliacinę analizę tarp bedarbystės įveikimo ir gyvenimo kokybės buvo nustatyta, jog tarp bedarbystės įveikimo ir gyvenimo kokybės koreliacijos koeficientas $r=0,765$ ir $p=0,016 < 0,05$. Vadinasi koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai stiprus ir teigiamas. Taigi manytina, jog kuo žemesnė yra gyvenimo kokybė, tuo labiau norima įveikti bedarbystę.

Tyrimo metu nustatyta, iš kokių šaltinių respondentai gauna pajamas.

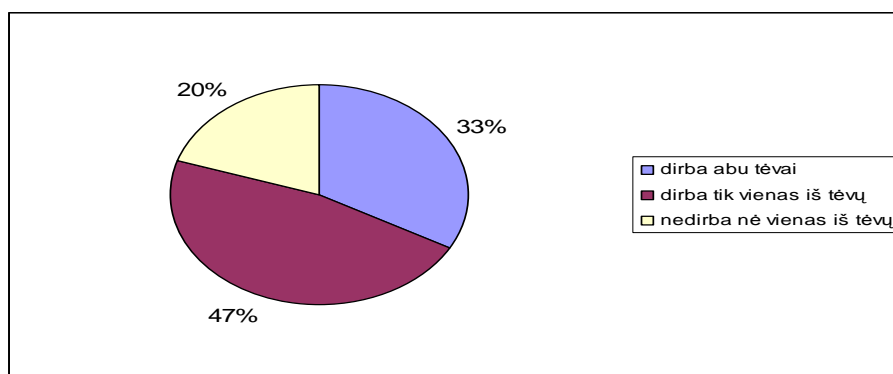

5 pav. Pajamų šaltinis, proc.

Socialinės paramos gavėjų tyrimo rezultatai atskleidė, jog pagrindinis respondentų pajamų šaltinis yra vieno asmens darbo užmokestis (52 proc.). Manytina, jog taip yra todėl, kad daugumos tyrime dalyvavusių respondentų-socialinės paramos gavėjų šeimose dirbantis yra tik vienas šeimos narys (žr. 6 pav.). Taip pat trečdalis (30 proc.) tyrime dalyvavusių respondentų nurodė, jog šeimos pajamas sudaro dviejų ar daugiau asmenų uždarbis. Likusi dalis respondentų

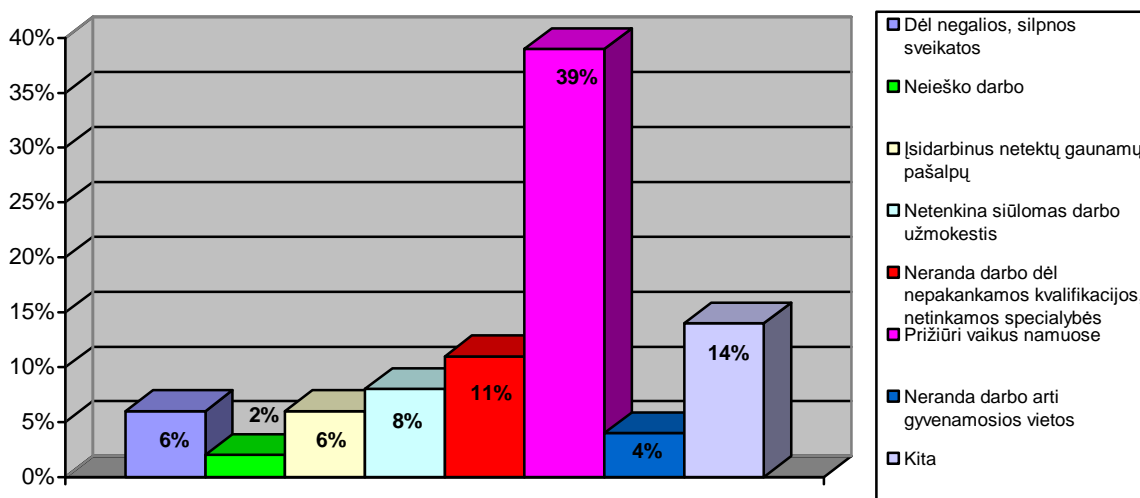
nurodė, jog pajamas sudaro invalidumo pensija (9 proc.), pajamos iš asmeninio žemės ūkio (9 proc.), bedarbio (93 proc.) ar kitos (6 proc.) pašalpos. Tuo tarpu respondentų-socialinių darbuotojų tyrimo rezultatai rodo, jog didesniosios dalies jų aptarnaujamų šeimų pajamų šaltinis yra kitos pašalpos (25 proc.). Kitą pajamų dalį – po 18 proc. sudaro vieno asmens darbo užmokestis, invalidumo pensijos ir bedarbio pašalpa. Taigi, tikėtina, kad respondentų šeimų pajamos yra nepakankamos.

Darbo turėjimas – vienas iš saugiklių, užtikrinančių apsaugą nuo skurdo. Darbas identifikuoja žmogaus poreikius, gabumus, socialinį ir ekonominį statusą. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog tyrime dalyvavusių respondentų šeimose dažniausiai dirba tik vienas iš tėvų (6 pav.), o tokia situacija lemia lėšų stygių, kas savo ruožtu daro įtaką gyvenimo kokybei (kuri respondentus- socialinės paramos gavėjus tenkina tik iš dalies (žr. 4 pav.).

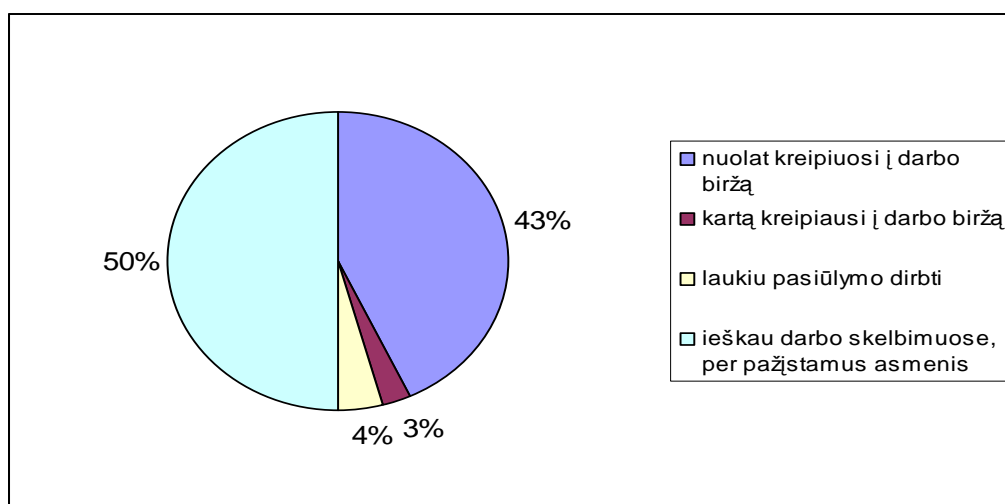
6 pav. Namų ūkio užimtumas, proc.

Kaip teigiama teorinėje darbo dalyje, situacija darbo rinkoje yra įtempta, Darbo biržos duomenimis, 2010 m. sausio 1 d. buvo užregistruota 269 tūkst. bedarbių. Didelį nedarbą, viena vertus, lemia prastėjanti šalies ekonominė padėtis, kita vertus, norinčiųjų įsidarbinti asmeninės savybės bei darbo rinkos reguliavimas. Tyrimo metu nustatytos respondentų bedarbystės priežastys (7 pav.).

7 pav. Nedarbo priežastys, proc.

Beveik pusė tyrime dalyvavusių respondentų nurodė, jog pagrindinė nedarbo priežastis – vaiko priežiūra (39 proc.). 14 proc. nedirba dėl sveikatos problemų. Daugiau nei dešimtadalis (11 proc.) respondentų nurodė, jog neranda darbo dėl nepakankamos kvalifikacijos, netinkamo išsilavinimo nes darbuotojams keliami itin aukšti reikalavimai. 8 proc. netenkina siūlomas darbo užmokestis. Tyrimo metu taip pat nustatyta, jog 6 proc. respondentų nuomone įsidarbinus netektų gaunamų pašalpų, taigi, galime daryti prielaidą, jog respondentai nėra linkę ieškoti darbo, nes nenori prarasti pašalpų. Taip pat išreiškiama nuomonė, jog šiuo metu darbo paprasčiausiai nieieškoma (2 proc.). Įvertinus šiuos tyrimo duomenis galima teigti, jog pasitvirtina teorinėje darbo dalyje išreikštos specialistų įžvalgos – pašalpos didele dalimi daro įtaką bedarbystei: žmonės neieško darbo nes gauna pakankamai pajamų iš pašalpų. Jų užtenka pragyvenimui, ir ne tik minimaliems poreikiams tenkinti. Nekvalifikuotų darbininkų atlyginimai prilygsta gaunamų pašalpų dydžiui – tai yra pakankamas stimulus neieškoti darbo.

8 pav. Koku būdu stengiamasi įveikti bedarbystę, proc.

Analizuojant, kokiomis priemonėmis yra stengiamasi įveikti bedarbystę, paaiškėjo, jog pusė tyrime dalyvavusių respondentų (50 proc.) darbo ieško darbo skelbimuose, taip pat pažįstamų ir artimųjų tarpe. Tikėtina, jog tokiu būdu jie tikisi gauti geresnį darbo pasiūlymą negu galėtų pasiūlyti Darbo birža. 4 proc. respondentų tiesiog laukia pasiūlymo dirbti, o 3 proc. nurodė, jog laukia pasiūlymo iš Darbo biržos. Manytina, jog tokiems respondentams būdingas pasyvumas, laukimas, o patys pastangų susirasti darbą šie žmonės nededa. Beveik pusė (43 proc.) respondentų nuolat kreipiasi į Darbo biržą, tačiau išlieka klausimas, dėl kokių priežasčių kreipiamasi: siekiant susirasti darbą ar gauti pašalpą.

Ryšys tarp bedarbystės įveikimo ir pajamų šaltinio. Atlikus koreliacinę analizę tarp bedarbystės įveikimo ir pajamų šaltinio, buvo nustatyta, jog tarp bedarbystės įveikimo ir pajamų šaltinio koreliacijos koeficientas $r=0,681$ ir $p=0,031 < 0,05$. Vadinasi, koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai stiprus ir teigiamas.

Ryšys tarp bedarbystės įveikimo ir pajamų šaltinio

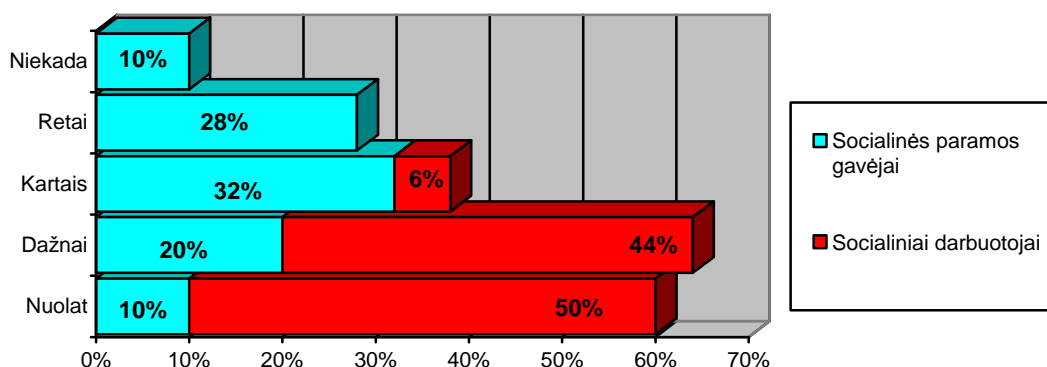
Spirmeno koreliacija r		Bedarbystės įveikimas	Pajamų šaltinis
Bedarbystės įveikimas	Koreliacijos koeficientas	1,000	-0,031*
	Sig. (2-tailed)	.	0,681
	N	113	113
Pajamų šaltinis	Koreliacijos koeficientas	-0,031*	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,681	.
	N	113	113

** Reikšmingumo lygmuo 0.01.

* Reikšmingumo lygmuo 0.05.

Taigi, tyrimo metu nustatyta, jog asmens noras įveikti bedarbystę yra susijęs su turimomis pajamomis, t.y. pajamų šaltiniu. Tikėtina, jog jei asmeniui pakanka gaunamų pašalpų, nesiekama įveikti bedarbystės. ($\chi^2=10,47$, $p=0,031$).

Socialinės paramos gavėjų šeimos finansinės padėties vertinimas. Norint įvertinti respondentų šeimų finansinę padėtį abiejų grupių respondentų buvo teirujamasi, ar dažnai jų šeimos susiduria su pajamų stygiu (žr. 9 pav.):

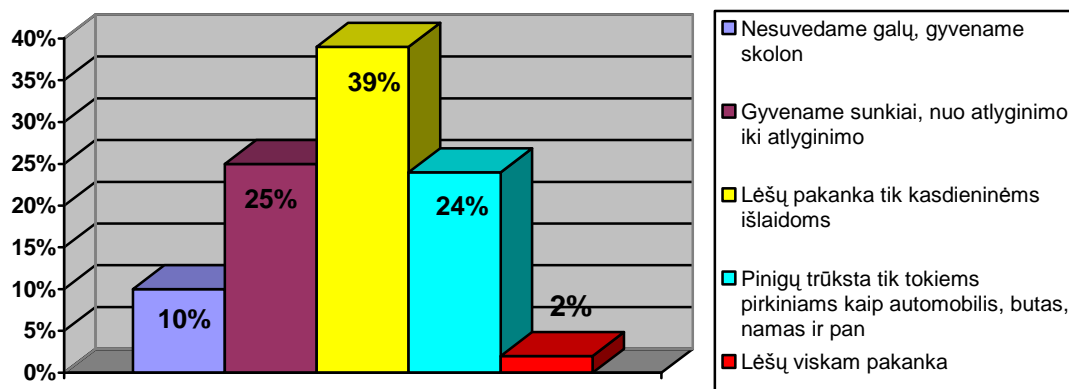

9 pav. Pajamų pakankamumas/nepakankamumas šeimoje, proc.

Matome, jog didžioji dalis (32 proc.) respondentų-socialinės paramos gavėjų nurodo, jog su pajamų stygiu jie susiduria tik kartais, 28 proc. teigia jog retai ir 10 proc. nurodo jog su pajamų stygiu jie nesusiduria, kai tuo tarpu respondentai-socialiniai darbuotojai nurodo, jog jų aptarnaujamos šeimos su pajamų stygiu susiduria nuolat (50 proc.), dažnai (44 proc.). Taigi matome, jog abiejų grupių respondentų atsakymai labai skiriasi – respondentai-socialinės paramos gavėjai savo šeimos finansinę būklę vertina geriau negu respondentai-socialiniai darbuotojai.

Įvertinant savo šeimos finansinę padėtį tyrimo dalyviai galėjo pasirinkti vieną iš penkių teiginių (10 pav.).

10 pav. Šeimos finansinės padėties vertinimas, proc.

Įvertinus respondentų finansinę padėtį nustatyta, jog daugiau negu trečdalis (39 proc.) respondentų-socialinės paramos gavėjų lėšų turi tik kasdieninėms būtiniausioms išlaidoms. Daugiau nei po penktadalį (25 proc.) tyrime dalyvavusių asmenų nurodo, jog gyvena pakankamai sunkiai, nuo atlyginimo iki atlyginimo. Tokia pati dalis respondentų nurodė, jog pinigų trūksta tik tokiems pirkiniams kaip automobilis, butas ar namas. Tik du procentai tyrime dalyvavusių respondentų teigia, jog lėšų pakanka viskam. Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog respondentų gyvenimas yra pakankamai skurdus, stinga lėšų būtiniausioms prekėms įsigyti.

Ryšys tarp bedarbystės neįveikimo ir finansinės padėties. Atlikus koreliacinę analizę tarp bedarbystės neįveikimo ir finansinės padėties, buvo nustatyta, jog tarp bedarbystės neįveikimo ir finansinės padėties koreliacijos koeficientas $r=0,917$ ir $p=0,013 < 0,05$ (5 lentelė).

5 lentelė

Ryšys tarp bedarbystės neįveikimo ir finansinės padėties

Spirmeno koreliacija r		Bedarbystės įveikimas	Finansinė padėtis
Bedarbystės neįveikimas	Koreliacijos koeficientas	1,000	-0,013*
	Sig. (2-tailed)		0,917
	N	113	113
Finansinė padėtis	Koreliacijos koeficientas	-0,013*	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,917	
	N	113	113

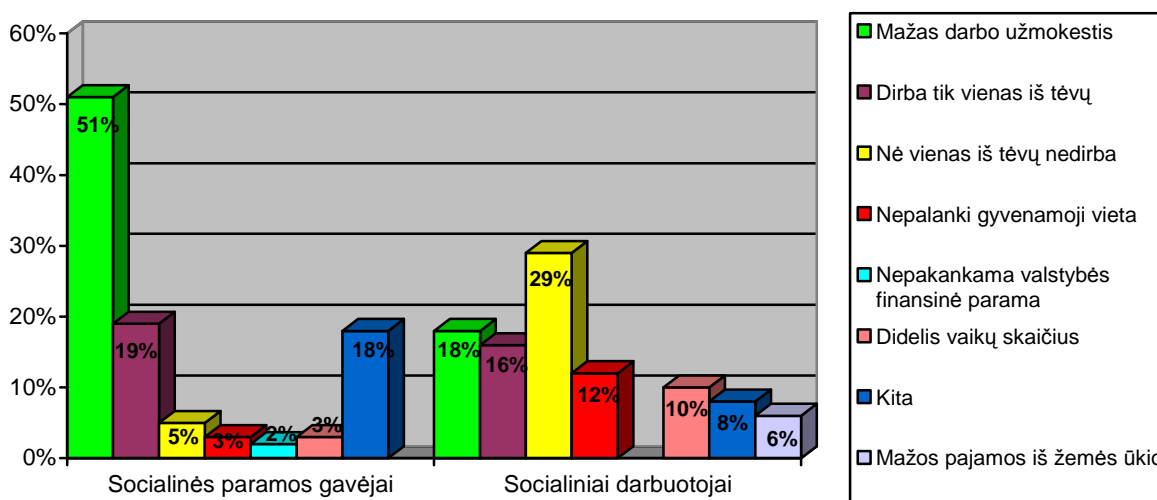
** Reikšmingumo lygmuo 0.01.

* Reikšmingumo lygmuo 0.05.

Vadinasi koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai stiprus ir teigiamas. Galima teigti, jog tyrimo metu nustatytas reikšmingas ryšys tarp asmens finansinės padėties bei nenoro įveikti bedarbystę. Tikėtina, jog jei asmuo gauna jį tenkinantį valstybės

skiriamų pašalpų kiekį, jo noras susirasti darbą, t.y. įveikti bedarbystę mažėja ($\chi^2=18,49$, $p=0,013$).

Ryšys tarp skurdo lygio ir darbo užmokesčio. Toliau norėta sužinoti respondentų nuomonę apie skurdo jų šeimoje priežastis (11 pav.):

11 pav. Skurdo šeimoje priežastys, proc.

Tyrimo rezultatai atskleidė, jog respondentų-socialinės paramos gavėjų nuomone pagrindinė skurdo jų šeimoje priežastis – mažas darbo užmokestis (51 proc.). Taip pat nurodoma, jog skurdo priežastimi laikytina ir tai, jog dirba tik vienas iš tėvų (19 proc.). Tarp pasirinktų atsakymų *Kita*⁷ vyravo nuomonė jog skurdui šeimoje didelę įtaką daro paimtos iš banko **paskolos** (6 respondentai), **(per)dideli mokesčiai** (*valstybė ne skatina žmones dirbti ir užsidirbti, o savo kvailais ir nemotyvuotais mokesčiais visus žemina ir neleidžia normaliai gyventi; abu dirbame pagal individualios veiklos pažymą, mokesčiai tokie dideli, kad iki gegužės 1 d. sutaupytas lėšas tenka atiduoti Sodrai ir VMI, ką sutaupom ta atiduodam (apie 6000-8000 Lt); per dideli mokesčiai valstybei iš verslo pajamų*), **darbo vietų trūkumas** (*dirba tik vienas šeimos narys; darbų stygius; darbo vietų stygius*). Pasitaikė ir tokių atsakymų kaip: *Mes per daug išlaidūs, dar neprisitaikėme prie sumažėjusių pajamų; dideli poreikiai*.

Tuo tarpu respondentai-socialiniai darbuotojai mano, jog viena iš pagrindinių skurdo jų aptarnaujamose šeimose priežasčių yra tai, jog nė vienas iš tėvų nedirba (29 proc.). Mažą darbo užmokestį kaip skurdo priežastį nurodė 18 proc. dar keli teigė, jog skurdo priežastys yra *nenoras dirbti, tinginystė, alkoholizmas; nemokėjimas naudoti gaunamų lėšų pagal paskirtį, girtavimas; motyvacijos stygius dirbti; tinginystė*.⁸

⁷ Respondentų kalba netaisyta

⁸ Respondentų kalba netaisyta

Atlikus koreliacinę analizę tarp skurdo lygio ir darbo užmokesčio, buvo nustatyta, jog tarp šių lyginamų rodiklių koreliacijos koeficientas $r=0,516$ ir $p=0,008<0,05$. (6 lentelė). Vadinasi, koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra stiprus ir teigiamas.

6 lentelė

Ryšys tarp skurdo lygio ir darbo užmokesčio

Spirmeno koreliacija r		Skurdo lygis	Darbo užmokestis
Skurdo lygis	Koreliacijos koeficientas	1,000	-0,008*
	Sig. (2-tailed)	.	0,516
	N	113	113
Darbo užmokestis	Koreliacijos koeficientas	-0,008*	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,516	.
	N	113	113

** Reikšmingumo lygmuo 0.01.

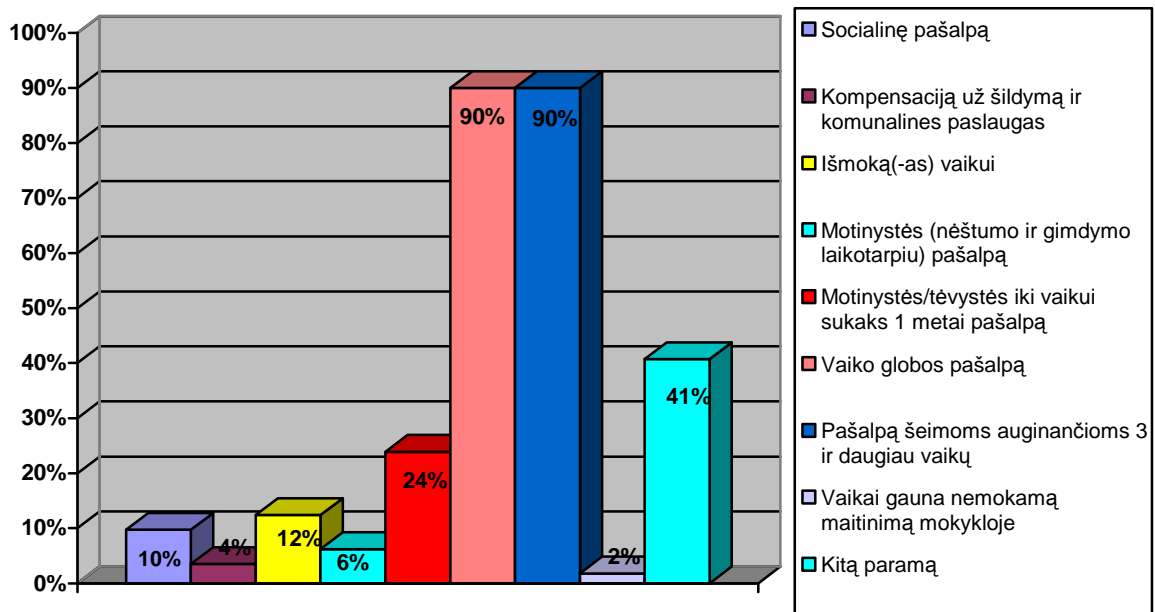
* Reikšmingumo lygmuo 0.05.

Tikėtina, jog pagrindine skurdo priežastimi galime laikyti mažą darbo užmokestį ($\chi^2=10,42$, $p=0,008$). Taigi matome, jog nors abiejų grupių respondentų nuomonės skiriasi, vis dėlto yra prieita išvados, jog skurdą lemia mažas darbo užmokestis bei bedarbystė.

Bandančių įveikti bedarbystę ir skurdo priežasčių ryšio nustatymas. Atlikus koreliacinę analizę tarp bandymo įveikti bedarbystę ir skurdo priežasčių buvo nustatyta, jog tarp bandymo įveikti bedarbystę ir skurdo priežasčių koreliacijos koeficientas $r=-0,193$ ir $p=0,035<0,05$. Vadinasi, koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai silpnas ir neigiamas.

Nebandančių įveikti bedarbystę ir skurdo priežasčių ryšio nustatymas. Atlikus koreliacinę analizę tarp nebandymo įveikti bedarbystę ir skurdo priežasčių, buvo nustatyta, jog tarp nebandymo įveikti bedarbystę ir skurdo priežasčių koreliacijos koeficientas $r=0,872$ ir $p=0,016<0,05$. Vadinasi, koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai stiprus ir teigiamas. Taigi, vėl pasitvirtina tiek teorinėje darbo dalyje išreikšti samprotavimai, tiek aukščiau nustatyti faktai, jog respondentai nėra linkę ieškoti darbo, nes nenori prarasti pašalpų. Tikėtina, kad pašalpų gavimas didele dalimi lemia bedarbystę.

Remiantis apklausos duomenų analize net 87 proc. apklaustųjų gauna vienokią ar kitokią socialinę paramą. Tyrimo metu nustatyta, kokias pašalpas ar paramą respondantai gauna iš valstybės (12 pav.). Beveik pusė respondentų (41 proc.) neįvardijo tikslios paramos pobūdžio. Didesnė tyrime dalyvavusi respondentų dalis gauna motinystės pašalpas arba išmokas vaikams (po 90 proc.). Nedidelė tyrime dalyvavusių respondentų dalis (4 proc.) gauna kompensaciją už šildymą arba nemokamą maitinimą vaikams mokykloje (2 proc.).

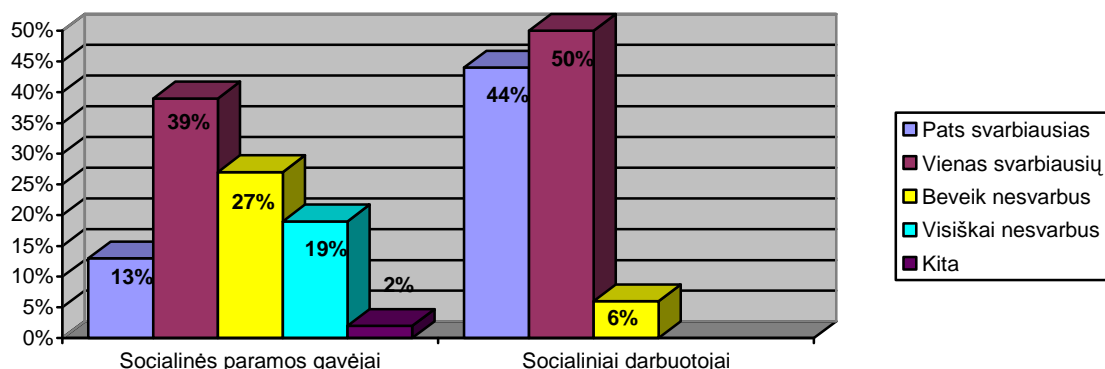

12 pav. Gaunamos paramos rūšis, proc.

Kaip matome, didžiausią socialinių išmokų dalį sudaro išmokos vaikams. Tai aiški priklausomybė tarp turimo vaikų skaičiaus ir gaunamų šeimos pajamų – socialinių išmokų. Tai patvirtina nuomonę, kad socialinės rizikos šeimoms yra finansiškai naudinga turėti daugiau vaikų ir gauti daugiau išmokų vaikams. Šeimose, auginančiose tris ir daugiau vaikų, socialinės pašalpos užima didžiąją dalį jų pajamų, o respondentų, turinčių vieną ar du vaikus, gaunamos išmokos yra tik maža dalis gaunamų pajamų. Daugiavaikių šeimų pajamos mažesnės negu šeimų, kuriose auginamas vienas arba du vaikai, o didžiausios pajamos šeimose be vaikų. Be to, šeimose, kuriose auga trys ir daugiau vaikų, darbo pajamų dalis mažesnė ir pastebimai didesnė pašalpų ir išmokų dalis.

Socialinės pašalpos taip pat yra viena iš pagrindinių pašalpų, nes jos teikiamos skurstančioms šeimoms. Remiantis šiais rodikliais, galima patvirtinti visuomenėje vyraujančią nuomonę, kad dauguma socialinės rizikos šeimų yra socialiai remtinės ir gyvena iš pašalpų, išmokų vaikams.

Socialinės paramos (pašalpų, išmokų) vertinimas. Remiantis apklausos rezultatais nustatyta, jog socialinė parama pragyvenimui yra vienas iš svarbiausių veiksnių (13 pav.) – taip mano abiejų grupių respondentai. Todėl tikėtina, kad respondentai pagrindiniu pajamų šaltiniu laiko paramą. Tokiu būdu tikėtina, jog pašalpų gavimas neskatina ieškoti darbo ir nuolatinio pajamų šaltinio.

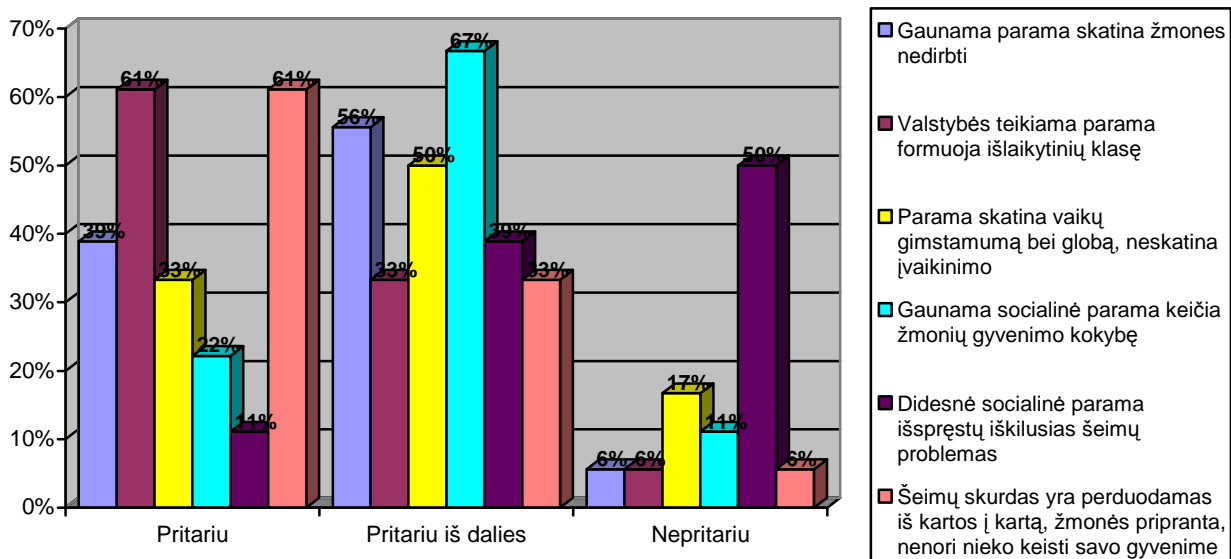

13 pav. Gaunamos paramos svarbumas pragyvenimui, proc.

Kaip socialiniai darbuotojai vertina socialinę paramą, teikiamą jų aptarnaujamoms šeimoms matome 7 lentelėje ir 14 pav.:

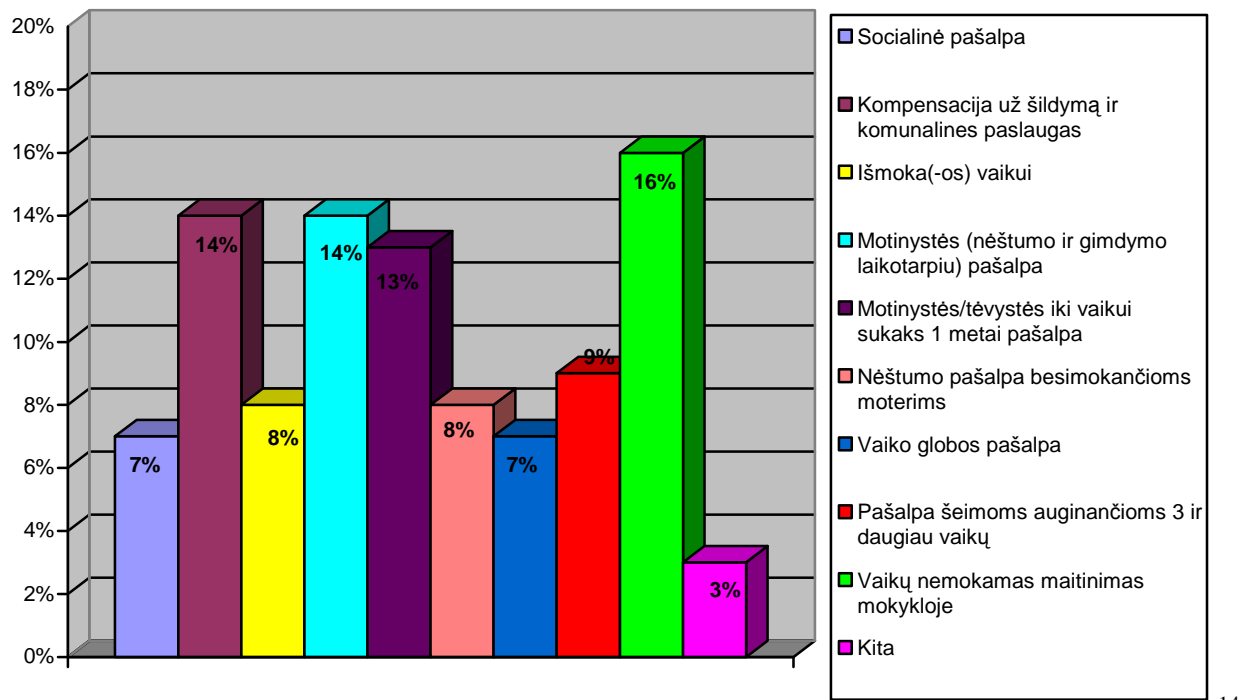
7 lentelė

Teiginiai	Pritariu	Pritariu iš dalies	Nepritariu
Gaunama parama skatina žmones nedirbti	38.9%	55.6%	5.6%
Valstybės teikiama parama formuoja išlaikytinių klasę	61.1%	33.3%	5.6%
Parama skatina vaikų gimstamumą bei globą, neskatina įvaikinimo	33.3%	50%	16.7%
Gaunama socialinė parama keičia žmonių gyvenimo kokybę	22.2%	66.7%	11.1%
Didesnė socialinė parama išspręstų iškilusias šeimų problemas	11.1%	38.9%	50%
Šeimų skurdas yra perduodamas iš kartos į kartą, žmonės pripranta, nenori nieko keisti savo gyvenime	61.1%	33.3%	5.6%

14 pav. Socialinės paramos vertinimas, socialinių darbuotojų požiūris, proc.

Taigi, iš šių duomenų vienareikšmiškai galima teigti jog socialiniai darbuotojai yra tos nuomonės, kad didesnė socialinė parama tikrai neišspręstų iškilusių problemų (50 proc.) ir mano kad valstybės teikiama parama formuoja išlaikytinių klasę (64 proc.).

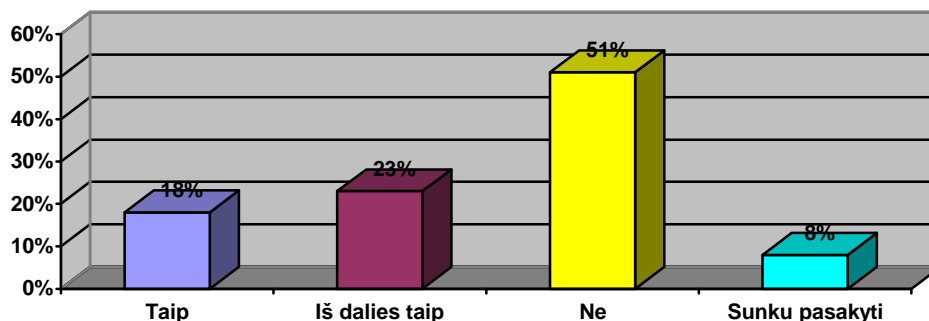

14

15 pav. Socialinių darbuotojų nuomonė apie tai, kokia socialinė parama yra tikslinga bei naudinga šeimoms, proc.

Iš 15 paveikslo duomenų matome, jog socialiniai darbuotojai mano, kad tikslinga ir naudinga būtų nepasiturinčių šeimų vaikų nemokamas maitinimas mokyklose (16 proc.), motinystės pašalpa bei kompensacijos už šildymą žiemos sezono metu (14 proc.).

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti ar šiuo metu valstybės teikiama parama šeimai turėjo įtakos apsisprendimui susilaukti vaikų bei sąlygas, kurioms esant daugiau šeimų nuspręstų auginti vaikus. Į klausimą, ar teikiama parama šeimai įtakojo apsisprendimą turėti vaikų, dauguma respondentų (51 proc.) atsakė neigiamai (14 pav.). Šiam teiginiu pritarė tik 18 proc. tiriamųjų, o 23 proc. pritarė tik iš dalies.

16 pav. Ar teikiama parama šeimai turėjo įtakos apsisprendimui turėti vaikų?, proc.

Ryšys tarp pašalpos gavimo trukmės ir bedarbystės neįveikimo. Atlikus koreliacinę analizę tarp gaunamos paramos trukmės ir bedarbystės neįveikimo, buvo nustatyta, jog tarp šių lyginamų rodiklių koreliacijos koeficientas $r=0,526$ ir $p=0,009<0,05$. Vadinasi koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra stiprus ir teigiamas. Tikėtina, jog kuo ilgiau asmuo gauna paramą bei įvairias pašalpas, tuo mažiau jis yra linkęs ieškoti darbo ir įveikti susiklosčiusią padėtį ($\chi^2=22,01$, $p=0,009$) (8 lentelė).

8 lentelė

Ryšys tarp pašalpos gavimo trukmės ir bedarbystės neįveikimo

Spirmeno koreliacija r		Bedarbystės neįveikimas	Gaunamos paramos trukmė
Bedarbystės neįveikimas	Koreliacijos koeficientas	1,000	-0,009*
	Sig. (2-tailed)	.	0,526
	N	113	113
Gaunamos paramos trukmė	Koreliacijos koeficientas	-0,009*	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,526	.
	N	113	113

** Reikšmingumo lygmuo 0.01.

* Reikšmingumo lygmuo 0.05.

Tokia prielaida patvirtina ankstesnių tyrimų rezultatus (Šileika, Ramašauskienė, 2003), kurie teigia, jog įvertinant tai, kad didelė dalis šeimų (gavėjų) ilgą laiką gauna socialinę pašalpą, galima teigti, kad socialinė parama nepadeda atsisakyti šeimos priklausomybės nuo paramos, neskatina nedirbančių paramos gavėjų imtis mažai apmokamo darbo.

Trumpai apie ryšį tarp gaunamos pašalpos trukmės ir jo dalies šeimos biudžete. Yra silpna neigiama koreliacija šių kintamųjų (Spearman'o koreliacijos koeficientas = -0,263, $r = 0,153$). Vadinasi, kuo ilgiau šeima gauna pašalpas ir kompensacijas, tuo mažesnę dalį jos sudaro šeimos biudžete, bet šis ryšys yra palyginus silpnas. Net 11,4 procentų pašalpas gaunančių šeimų gyvena praktiškai vien iš pašalpu, t.y. pašalpos sudaro daugiau kaip 75 proc. šeimų biudžeto.

Ryšys tarp bedarbystės įveikimo ir paramos gavimo. Atlikus koreliacinę analizę tarp bedarbystės įveikimo ir paramos gavimo, buvo nustatyta, jog tarp bedarbystės įveikimo ir paramos nuolatinio gavimo koreliacijos koeficientas $r=0,230$ ir $p=0,016<0,05$. Vadinasi koreliacija nėra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai silpnas.

Ryšys tarp bedarbystės neįveikimo ir paramos gavimo. Atlikus koreliacinę analizę tarp bedarbystės neįveikimo ir paramos gavimo, buvo nustatyta, jog tarp bedarbystės įveikimo ir paramos gavimo koreliacijos koeficientas $r=0,968$ ir $p=0,016<0,05$. Vadinasi koreliacija yra statistiškai reikšminga, o koreliacijos ryšys yra labai stiprus ir teigiamas. Tikėtina, jog gaunama parama neskatina asmenų ieškoti darbo, nuolat gaunamos pašalpos mažina asmens norą susirasti nuolatinį pajamų šaltinį ($\chi^2=10,49$, $p=0,033$).

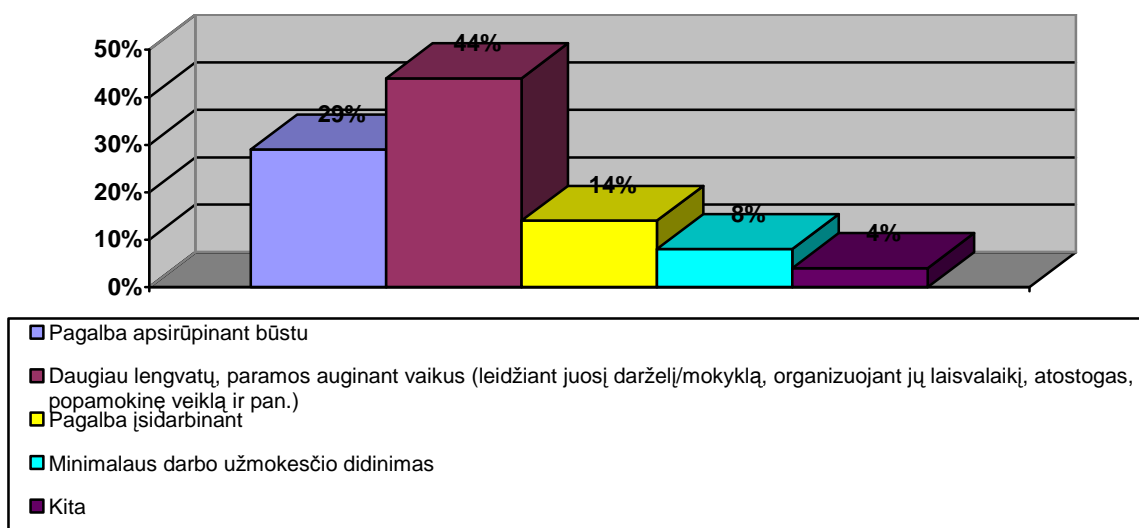
Ryšys tarp bedarbystės neįveikimo ir paramos gavimo

Spirmeno koreliacija r		Bedarbystės neįveikimas	Gaunama parama
Bedarbystės neįveikimas	Koreliacijos koeficientas	1,000	-0,033*
	Sig. (2-tailed)	.	0,756
	N	113	113
Gaunama parama	Koreliacijos koeficientas	-0,033*	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,756	.
	N	113	113

** Reikšmingumo lygmuo 0.01.

* Reikšmingumo lygmuo 0.05.

Kadangi jau pačioje darbo pradžioje teigėme, jog šeimoms, gaunančioms mažas pajamas, į pagalbą ateina valstybė, suteikdama paramą, kurios tikslas – padėti įveikti iškilusius sunkumus bei prisitaikyti prie esamos situacijos, siekėme išsiaiškinti, kokios pagalbos iš valstybės tikisi respondentai (17 pav.):

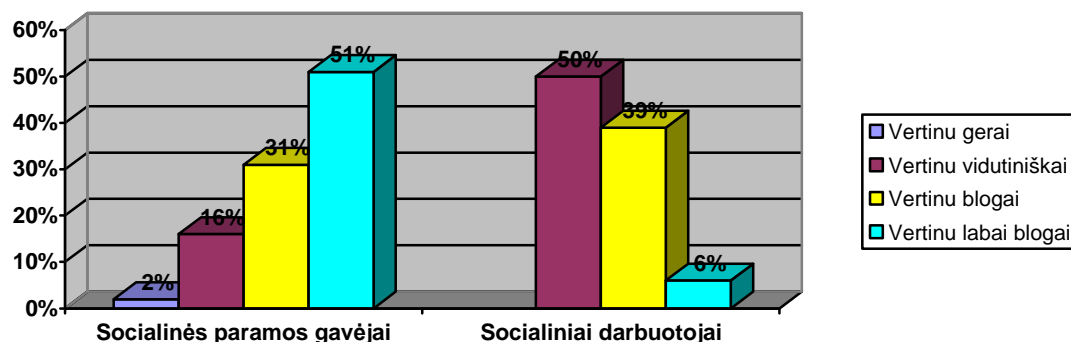

17 pav. Poreikiai valstybės paramai, proc.

Tyrimo rezultatai patvirtino, jog respondentai siekia tokios paramos, kuri užtikrintų geresnę gyvenimo kokybę – beveik pusė respondentų nurodė, jog pageidautų daugiau lengvatų, paramos auginant vaikus, organizuojant jų laisvalaikį (44 proc.). Gyvenimo kokybės supratimas liečia ir būsto klausimus – norą, kad valstybė teiktų pagalbą apsirūpinant būstu nurodė 29 proc. respondentų. 14 proc. respondentų norėtų pagalbos įsidarbinant. Beveik dešimtdalis nurodė, jog pageidautų minimalaus darbo užmokesčio didinimo (8 proc.)

Vienas iš tyrimo uždavinių buvo nustatyti, kaip respondentai bendrai vertina visą valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje. (18 pav.).

18 pav. Valstybės teikiamos paramos šeimai vertinimas, proc.

Kaip matome, vertinimuose dominuoja neigiamas požiūris į valstybės teikiamą paramą šeimai: 51 proc. respondentų-socialinės paramos gavėjų ją vertina labai blogai (kai tuo tarpu tik 6 proc. socialinių darbuotojų ją vertina labai blogai), 31 proc. – blogai (atitinkamai socialinių darbuotojų 39 proc.).(18 pav.). Paramos šeimai politika labai gerai arba gerai vertinama tik 2 proc. respondentų. Daugiau nei trečdalis (16 proc.) tyrimo dalyvių laikosi nuosaikaus požiūrio ir paramos šeimai sistemą vertina „nei gerai, nei blogai“.

Struktūruotas interviu su socialiniais darbuotojais ir paramos gavėjais⁹

Šeimos, gaunančios socialines pašalpas, apibūdinimas. Interviu metu buvo norima sužinoti socialinių darbuotojų bei socialinės paramos gavėjų nuomonę apie tai, *kokia yra tipiška šeima, gaunanti pašalpas, socialines išmokas ar kompensacijas.*

Socialinių darbuotojų teigimu, daugumoje tokių šeimų yra bedarbystė (vieno arba abiejų tėvų), didelis vaikų skaičius, šeimos priklauso socialinės rizikos grupei.

Socialinės paramos gavėjai mano, jog tai šeimos, kurioms nepakanka pajamų pragyvenimui, kurių nariai neturi darbo, yra daug vaikų. Vienas respondentas mano, jog „nu nėra tipiško man rodos“, kitas mano kad „dalis, ypač dabar didelė, kurie ištikus ekonominei krizei ir su tokiais bedarbystės mastais nesugeba finansiškai išsilaikyti patys“. Nei vienas paramos gavėjų nepažymėjo jog tai šeimos, priklausančios rizikos grupei. Galima daryti prielaidą, kad visos socialinės paramos gavėjai nemini savose šeimose esančių problemų, jas sumenkina, ar įvardija priešingas.

Apibendrinus visų respondentų atsakymus matome, jog tai šeimos, kuriose vienas iš šeimos narių ar net keli asmenys registruoti Darbo biržoje, vienišos motinos auginančios vaikus, daugiavaikės šeimos, socialinės rizikos šeimos, mažas pajamas turinčios šeimos.

⁹ Respondentų kalba netaisyta

Pašalpų įtaka šeimyninei padėčiai. Interviu metu respondentų buvo klausiama jų nuomonės apie tai, *kaip gaunamos pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos daro įtaką šeimų sprendimams dėl santuokos ar partnerystės?*

Socialiniai darbuotojai teigė, jog žmonės, besikreipiantys socialinės paramos, linkę slėpti gyvenančių kartu žmonių skaičių, neregistruoja santuokos, atsisako galimybės nustatyti tėvystę, nes tai daro įtaką kompensacijų ir pašalpų gavimui. Daugelis iš tų, kurie kreipiasi nenurodo kartu gyvenančio asmens ir jo pajamų, nors tai įstatyme numatyta. „*Labai įtakoja. Ypač dabar. Pilna tokių klausimų: "O jeigu susituoksime, tai nebegausim?", "O jei vaikas bus jo pavardė-nebegausim?". "Kažkur skaičiau neseniai, kad vis daugiau šeimų įteisina separaciją (ne skyrybas) ir tokiu būdu tikisi gauti pašalpas ir t.t."*; „*Gyvena su sugyventiniais. Visi tai mato ir žino. Bet to neina įrodyti, nes ar pasislepia, arba, sugyventiniai tampa nuomininkais. Ir vėl nėra įstatymo*”.

Socialinės paramos gavėjai nurodo, jog „*Neapsimoka ženyti. Daug lengvatų prarasčiau*“; „*Ko čia ženyti – pinigų mažiau bus*“; „*Kai sumažino vaikų pinigus, su vyru galvojame gal oficialiai skirtis... daugiau pinigų gausiu*“; „*Santuokos įregistravimas nebūtinai, nes gausi mažesnes pašalpas*“.

Akivaizdu, kad auginti vaikus nesusituokus ir deklaruojant valstybei, kad tėvo nėra, - finansiškai naudinga.

Pašalpų įtaka vaikų skaičiui šeimoje. Interviu metu siekta nustatyti respondentų nuomonę apie tai, *kaip pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos darė įtaką šeimos sprendimams dėl vaikų gimdymo, vaikų skaičiaus šeimoje planavimo?* Respondentų nuomone tam tikroms klientų grupėms socialinės išmokos ir pašalpos turėjo įtakos sprendimui dėl vaikų skaičiaus. Tai, anot respondentų-socialinių darbuotojų, „asocialios šeimos“, „daugiavaikės šeimos“, „socialinės rizikos šeimos“. Socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad kaimo vietovėse, kur didesnė bedarbystė nei miestuose, moterys dažniau linkusios gimdyti vaikus dėl šeimos išlaikymo pašalpomis. Kaip išskirtinė klientų grupė buvo paminėta motinos, paliekančios vaikus gimdymo namuose dėl galimybės gauti vienkartinę išmoką gimus kūdikiui. Taigi, tai labai aktualu daugiavaikėms šeimoms, kur auga 3 ir daugiau vaikų – nes dažnai tai yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Yra tokių motinų, kurios klausia, kiek gaus pagimdžiusios vaiką. Taip pat yra šeimų, kuriose vaikai gimsta kas du metai. Vienas socialinis darbuotojas teigė, jog „*pas mus padaugėjo nėščių merginų, gimimų, bet ir jos iš socialiai remtinų šeimų. Jos gauna dar daugiau*”.

Socialinės paramos gavėjai mano, jog *kuo daugiau vaikų – tuo didesni pinigai už juos, tuo ilgiau tuos pinigus gausi*. Kitas teigė jog „*Jokio skirtumo*“. „*Motinytės ir nedarbo čia irgi įeina? Jeigu ne-tai soc. pašalpa ar kompensacijos galėjo įtakoti tik asocialių šeimų sprendimus*”.

Aš taip manau...“; „Labai skirtingi lygmenys-motinytės pašalpa priklauso nuo ankstesnio uždarbio. Tai palankesnėmis sąlygomis (ilgiau mokama, didesnis procentas) pasinaudojo daugiau padoriai uždirbantys“.

Galima daryti išvadą, jog vaikų skaičių šeimoje „reguliuoja“ pašalpos bei išmokos.

Pašalpų įtaka vaikų skaičiui šeimoje. Interviu metu siekta nustatyti respondentų nuomonę apie tai, *kaip pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos darė įtaką šeimos sprendimams dėl vaikų gimdymo, vaikų skaičiaus šeimoje planavimo?* Respondentai-socialiniai darbuotojai teigė, jog jei Darbo biržoje žmonės gauna pašalpą ir dar gauna kokią pašalpą už vaikus, tai jiems labiau apsimoka nedirbti. „Gaunantieji pašalpas tik dar garsiau šaukia: - *„Duokit mums darbo, nereikia tų jūsų pašalpų“.* Kai viešuosius darbus įdarbina, tai seniūnė ir vargsta su jais, nes nei ateiti nori į darbą, nei dirbti darbo“; „Yra šeimų, kurios stengiasi, bet ir jos jau stengiasi pirmiau gauti, o tik paskui dirbti“; Kai kurios šeimos pasiima globoti giminaičių vaikus, kad turėtų kažkokias pajamas. Respondentai teigia, jog dažnai pasiūlyto darbo už minimumą atlyginimas yra mažesnis už visas pašalpas kartu sudėjus. Kartais jie dar gauna nenurodytą algą ir įvairias kompensacijas – tai kam jiems nedirbti?. Socialinių darbuotojų nuomonę gerai apibendrina toks atsakymas: „*Didesnę dalį manau įtakojo neigiamai. Todėl kad darbo užmokestis dabar yra labai mažas. Tai daugelio supratimas toks - kam dirbti ir gauti kapeikas, jei tas kapeikas galima gauti nieko neveikiant. Ypač šitai akcentuoja nedarbo išmoką gaunantys DB klientai“.* Socialiniai darbuotojai vienareikšmiškai teigia, jog „*Krizė tinginiams ir alkoholikams tik į naudą, nes gauna tik jie, nes jie dirbti nemoka, nemokomi ir jų vaikai“.* Kaip pavyzdį socialinis darbuotojas pateikė tokią situaciją: *kaip pavyzdį galiu pateikti vieną iš blogybių, kuri neskatina dirbti, o tik gauti. Kaime gyvenančios moterys, gali gyventi iš pašalpų iki vaikui sukaks 14 metų, jeigu savo vardu turi 2 ha žemės, tai padaryti nėra sunku, nes užrašo tėvai, pagaliau ir visai svetimi ją gali išnomuoti. Tuomet savininkui 3 vaikų mama sumoka 880 litų per metus už 2 ha, o ji kiekvieną mėn. gauna 4 asmenys $4 \times 350 = 1200$ Lt ir dar $52 \times 3 = 159$ vaiko išmoka viso $= 1359.50$ Lt, dar mokinio reikmenys, nemokamas maitinimas (pusryčiai ir pietūs), kuro kompensacija. Iki 3 kartų per metus vienkartinį pašalpų po 100 Lt. Netgi soc. darbuotojas privalo tokias šeimas nuvežti į parduotuvę vaikus apipirkti, vežti pas gydytoją. svarbu, kad jos sugeba maldauti, o dažniausiai iškolioja įvairiausiais žodžiais, kad nieko negauna“.*

Iš socialinės paramos gavėjų galima išgirsti, kad „*Kam man dirbti už minimumą, jei turėdama 3 vaikus, nes susumavus visas pašalpas beveik tiek pat gaunu“;* „*Pragyventi galima ir iš pašalpų, dirbti nebūtina“;* „*Darbo neturiu – kur kaime rasi darbą, kad jokių įmonių nėra“;* „*Nieks nenori mamos su trim mažamečiais vaikais“;* „*Sunku suderinti darbą ir motinystę“.* Vienai respondentei „*Labai rūpi, ar galės vaikai toliau mokytis, kokio darbo išmokti. Juk iš*

pašalpu negyvensi, turės išmokti kokio darbo“; „Jei moteris dirba viešuosius darbus nors tris mėn., tai dirbdama gauna tik minimumą ir praranda daug lengvatų. Tai kam dirbti? kam?“.

Įvertinus abiejų grupių respondentų atsakymus išryškėja ir tokia nuomonė. Kaime daugiavaikės šeimos (kaip ir kiti gyventojai) yra dažnai bedarbiai, nes nėra jokių įmonių, jokių darbo vietų. O iš Darbo biržos menka paguoda: jei ir pasiūlys kitame rajono gale ar kur mieste, gali būti kad ir negales važinėti, ar vėlgi, neapsimokės. Vienas respondentas-socialinės pašalpos gavėjas sakė, jog dėl to, kad atsisakė važiuoti į miestą, jis iš Darbo biržos buvo išregistruotas. Tokios šeimos „nubaustos“ dar kartą – pagal dabar galiojančius įstatymus jos neteko teisės ir į socialines pašalpas. Tokių atvejų socialinių darbuotojų nuomone, deja, ne vienas ir ne du.

Tiek vyrai, tiek moterys linkę slėpti savo pajamas, dalis jų dirba nelegaliai. Yra klientų, kurių pajamos viršija vidutines, bet jie kreipiasi socialinės pašalpos. Vienas respondentas minėjo, jog apmokamo darbo nedirba, tačiau gyvena ūkiškai: turi karvę, augina kiaules, užsiaugina daržovių, bulvių.

Pašalpu įtaka vaikų padėčiai šeimoje. Nuomonė apie tai, *kaip pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos darė įtaką elgesiui su vaikais šeimoje?* Įvairi. Vieni pažymi, kad skurdas daro įtaką elgesiui su vaikais šeimoje, o ne socialinės išmokos. Kiti teigia, kad tai individualu ir priklauso nuo šeimos. Tačiau vienareikšmiškai visi respondentai nurodo, jog rizikos grupės šeimos – asocialios, alkoholikų, smurtautojų – gaunamą pašalpą prageria, atitinkamai tuo blogindamos vaikų būklę šeimoje nes nelieka pinigų vaikų poreikiams patenkinti, o apsvaigus nuo alkoholio neretai dar ir smurtaujama prieš vaikus. Jei šeimos doros – tada, žinoma, atsižvelgiama į vaikų interesus, norus. Vienas socialinis darbuotojas teigė, jog „*Niekaip. Vaikams įtakos gali turėti tik tiek, kad jie mato, jog galima gyventi nedirbant*“.

Socialinės paramos gavėjai mano, jog pašalpos visai neturi jokios įtakos elgesiui su vaikais. „*Normalios šeimos ir be pašalpu su vaikais elgiasi normaliai, o alkoholikai, smurtautojai visada juos skriaudžia*“; „*Asocialios šeimos kai gauna pašalpą dar baisesnės pasidaro, ypač alkoholikų. Gauna pinigų, pasigeria, muša vaikus*“; „*Kai gaunam pašalpą smagu vaikui ką nors daugiau nupirkti, pasijauti toks geras tada nes gali*“. Vienas respondentas teigia, kad vaikų skaičių lėmė meilė vaikams, kad šeimoje jie teikia daug džiaugsmo. Dar vienas teigia, jog „*Labai rūpi vaikų ateitis, ar galės jie toliau mokytis, mes pinigų mokslams nesutaupysim – kaip bus nežinau*“.

Pašalpu įtaka šeimos socialiniam statusui. Interviu metu klausėme apie tai, *kaip pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos darė įtaką jas gaunančių šeimų socialiniam statusui?* ir *kaip pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos darė įtaką šeimos narių savęs vertinimui bei savęs suvokimui?* Čia socialinių darbuotojų ir socialinės paramos gavėjų nuomonės daugumoje sutapo. Respondentai teigia, kad tai priklauso nuo pačių šeimos narių

asmeninio požiūrio. Kai kurios šeimos reaguoja normaliai, kitos šeimos tai priima kaip savaime suprantamą dalyką ir dar pasako „mums priklauso ir viskas“.

Kaip viena iš paramos rūšių, neigiamai veikianti šeimos narių socialinį statusą ir savęs vertinimą buvo įvardintas nemokamas vaikų maitinimas mokyklose. Yra šeimų, tiksliau tokių šeimų vaikų, kurie gėdijasi pvz. valgyti nemokamus pietus mokykloje, jie geriau perka. Vaikams sunkus tas „valstybės išlaikytinių“ statusas. Tačiau dabartiniu ekonominiu sunkmečio momentu, kai smarkiai padaugėjo vaikų, gaunančių nemokamą maitinimą mokykloje, vaikai nebe taip skaudžiai į tai reaguoja. Tie, kurie anksčiau sakė kad *“Tik bomžai valgo nemokamai, aš nenoriu kaip bomžas būti”*, dabar taip nebesako, nes mato, kiek jo draugų ar bendraklasių pradėjo taip pat gauti tokią paramą tėvams netekus darbų ar smarkiai sumažėjus šeimos pajamoms.

Įvertinus socialinės pašalpos gavėjų atsakymus buvo išskirta ypač negausi grupė klientų, kurie sakė, kad jiems gėda kreiptis socialinės pašalpos. Dažniausiai tai buvo žmonės, netikėtai praradę darbą... Vienas respondentas nurodė, kad socialinį statusą daugiau paveikia darbo praradimas. Kiti nurodė, socialinės paramos gavėjai kenčia nuo sumažėjusio savęs vertinimo (iki 20 proc.). Socialiniai darbuotojai pažymi, kad tai yra subtilus klausimas ir geriausiai gali atsakyti patys klientai. Be to, čia buvo kalbama tik apie socialinę pašalpą, nes išmokos vaikams mokamos nepriklausomai nuo šeimos materialinės padėties.

Šeimos, kurios gauna pašalpas dėl to, kad sunkmečiu prarado darbą, jaučiasi nejaukiai, jaučia lyg kaltės jausmą. Asocialioms šeimoms tas pats. Jos nei geriau, nei blogiau vertina save ir savo šeimos statusą: *„Normaliems žmonėms nesmagu, žinoma. Ypač man rodos einant maisto davinių pasiimti. turint omeniu kad eina žmonės savam rajone, kur gali sutikti pažįstamų ir t.t. Mokyklose ar darželiuose pedagogai ir vaikai gali kitaip žiūrėti ar ką pasakyti, tai kažkaip išskiria. Vyrams gerai per savigarbą turėtų duoti, kad nesugeba būti šeimos galva ir išlaikyti ir pan. O asocialiems tai dzin, jų gi verslas čia“*.

Kaip pašalpos, socialinės išmokos ir kompensacijos darė įtaką šeimoje augančių vaikų vertybėms ir mąstymui? Socialinių darbuotojų nuomone tikėtina, kad kai kurių šeimų vaikai taip pat norės gyventi iš pašalpų ir kompensacijų – yra ne vienas toks pavyzdys, kai sulaukę pilnametystės jie patys ateina pašalpų nes „valstybė turi, privalo išlaikyti“. Toks požiūris įskiepijamas pačių tėvų. Vienas socialinis darbuotojas teigė, jog *„jie mato, jog galima gyventi nedirbant“*.

Pastabos ir pasiūlymai. Socialinių darbuotojų nuomone situacija kažkiek pasikeistų, jei būtų didesnis užimtumas, jei žmonės turėtų darbo. Nors, kita vertus, visada yra, buvo ir bus šeimų, norinčių gyventi iš valstybės. Blogiausia, kad tai perduodama vaikams, todėl kai jie užauga yra pripratę gauti, bet nenorėdami nieko duoti, nieko dirbti, niekuo rūpintis.

Socialinės paramos gavėjų nuomonė priklausomai nuo šeimos statuso skiriasi į dvi dalis; normalios šeimos, kurios tik dėl krizės metu užklupusių sunkumų tapo socialiai remtinos į viską žiūri su susirūpinimu, visokeriopai stengiasi išsilaikyti, ieško darbo, rūpinasi vaikais, jaučiasi negerai dėl tokios savo padėties, vaikus auklėja su nuostata jog tik darbu galima užsidirbti ir pragyventi. O šeimos, kurios ir dabar ir prieš krizę buvo asocialios, girtuokliavo, nesirūpino vaikais į viską žiūri iš savo prizmės: valstybė privalo pasirūpinti, duoti, duoda per mažai, duota netinkama forma (maistu, o ne pinigais). Vaikai tokiose šeimose mato ir suvokia tik tai, jog dirbti nebūtina, valstybė vis tiek nors minimaliai pasirūpins kad turėtum iš ko gyventi. Taip auga nauja veltėdžių ir tinginių karta.

Taigi, apibendrinus tyrimo išvadas galima teigti, jog:

- skurdo lygis priklauso nuo respondentų gyvenamosios vietos;
- respondentai nėra patenkinti gyvenimo kokybe, vertina ją neigiamai;
- respondentų šeimų pajamos yra nepakankamos, didžioji dalis gauna pašalpas, kurių didesnioji dalis – išmokos vaikams;
- respondentai nėra linkę ieškoti darbo, nes nenori prarasti pašalpų.

Hipotezė, jog tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio socialinio išlaikytinio poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos ar net formuoja išlaikytinio statusą, pasitvirtino.

3 skyrius. SOCIALINĖS PARAMOS EFEKTYVUMO TOBULINIMO KRYPTYS

Kaip jau buvo minėta teorinėje darbo dalyje dabartinė paramos šeimai politika suprantama siaurąja prasme, nes orientuota į pinigines paramos šeimoms, augančioms vaikus, vystymą. Pagrindinis dėmesys skiriamas išmokų ir pašalpų dalijimui – tokiu būdu yra kuriamas išlaikytinių mentalitetas. Tam, kad valstybės paramos šeimai politika būtų efektyvesnė, kad skatintų ne priklausyti nuo pašalpų o didinti suinteresuotumą dirbti ir užsidirbti, būti socialiai aktyvesniais ir pasirūpinti savimi bei savo šeimos, vaikų gyvenimu bei jo kokybe reikia šią sistemą tobulinti.

Gerovės valstybių patyrimas plėtojant paramą šeimai rodo, kad didžiausias efektas sprendžiant šeimų gyvenimo problemas yra jų savarankiško funkcionavimo sąlygų kūrimas. Viena iš svarbiausių savarankiško gyvenimo sąlygų yra užimtumo didinimas, lanksčių užimtumo formų plėtojimas, galimybių derinti profesinę veiklą ir šeimynines funkcijas sudarymas. Todėl socialinė parama turi būti organizuojama taip, kad remiamiems asmenims būtų sudarytos socialinės integracijos sąlygos, kad remiami asmenys taptų visiškai arba iš dalies savarankiški. Socialinė parama turi papildyti asmens pajamas tuomet, kai asmens (šeimos) pajamos yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas. Dabar galiojanti pašalpų mokėjimo tvarka ne visai atlieka savo funkcijas – socialinė parama neturėtų būti ilgalaikė priemonė kovojant su skurdu ar esant mažoms šeimos pajamoms. Tad dabartinė socialinės paramos sistema nėra efektyvi siekiant pagrindinio paramos tikslo – šeimos socialinės integracijos ir savarankiškumo atkūrimo.

Remiantis Maslauskaite (2005) kuriant strategiškai pagrįstą paramos šeimai politiką rekomenduotina vadovautis keletu *principų* ir *veiksmų gairių*:

1. Pripažinti vaikus ir šeimą kaip socialinę, bet ne individualią vertybę, pasirinkimą ar malonumą ir įsipareigoti remti, padėti ir apdovanoti gyventojus, kuriančius („gaminančius“) vaikus ir šeimą. Ypatingą dėmesį skirti toms grupėms, kurios nori turėti vaikų arba nori turėti dar vieną vaiką, jei būtų geresnės sąlygos.

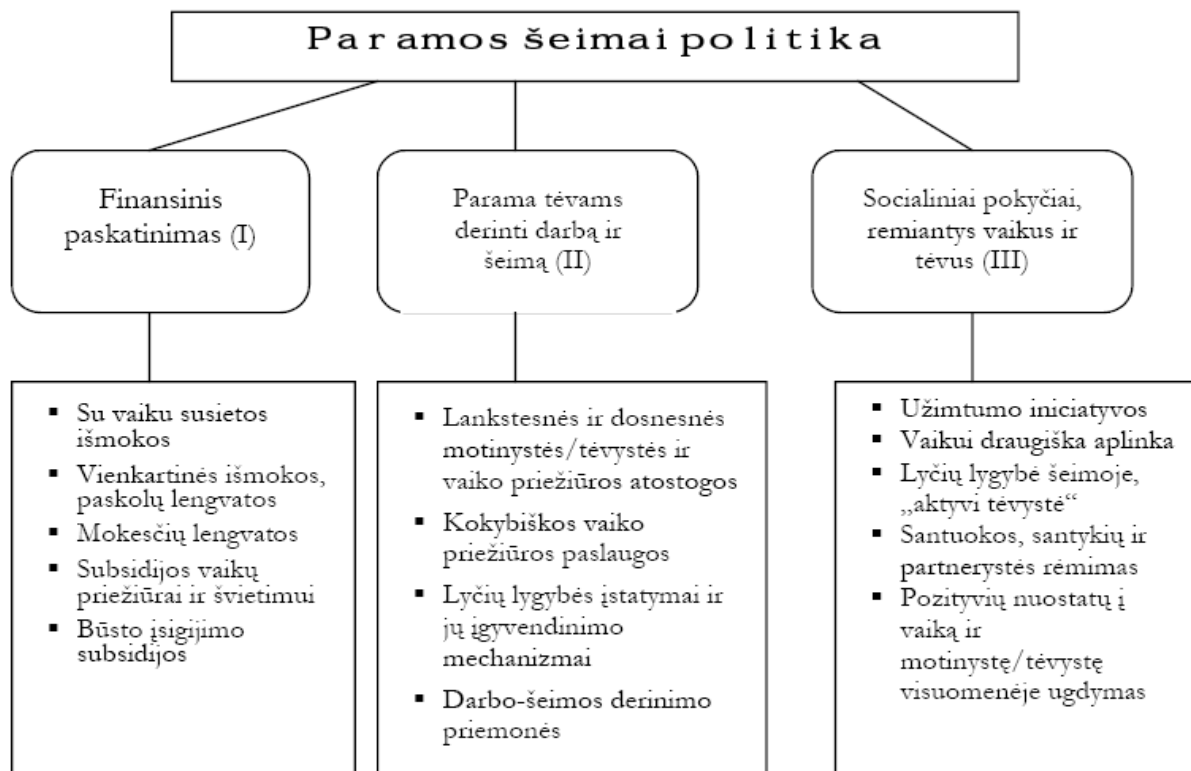
2. Remti *tėvus-darbuotojus*, bet ne *tėvus-prižiūrėtojus* ir taip užtikrinti visuomenės narių ekonominį aktyvumą bei nepriklausomybę nuo socialinės rūpybos.

3. Išsikelti šeimos politikos tikslus, kurie yra *apčiuopiami* ir *pamatuojami*. Apibrėžti kokių demografinių gimstamumo, santuokystės, skyrybų rodiklių norima pasiekti per 10-15 metų laikotarpį.

4. Kurti žiniomis grindžiamą šeimos politiką, t.y. užtikrinti mokslo ir politikos sanglaudą. Sukurti mokslines metodikas šeimos politikos efektyvumui matuoti.

Paramos šeimai politika galėtų būti orientuota į trejopo poveikio priemones (žr. 19 pav.):

- finansinį paskatinimą,
- paramą tėvams derinant darbą ir šeimą,
- plataus masto kultūrinės ir socialinės priemonės, remiančias vaikus, partnerystę ir motinystę/tėvystę.

19 pav. Paramos šeimos politikai priemonių modelis (McDonald 2002, Heitlinger 199).

Socialinė parama teikiama žmonėms, kuriems jos reikia, kad galėtų išgyventi sunkiomis sąlygomis. Tačiau tuo pačiu ji turi juos skatinti dirbti ir taupyti. Todėl, anot Balnio ir Misiūno (2009) vienas socialinių paramos tikslų yra didinti individų ekonominį aktyvumą ir efektyvumą. Suprantama, kad kuo efektyviau socialinė parama yra paskirstoma, tuo didesnis ir šalies ekonominis efektyvumas. Be to, pinigine socialinė parama mažina šalies gyventojų pajamų diferenciaciją, o tuo pačiu didina ir socialinį teisingumą.

Socialinė parama turėtų būti universalesnė, nukreipta į tikslines grupes, kiek fiksuoto dydžio ar su pajamomis susietos pašalpos efektyvios sprendžiant socialines šeimų problemas.

Siekiant įvertinti pinigines socialinės paramos efektyvumą, susiduriama su efektyvumo vertinimo bei rodiklių parinkimo problema. Tradiciniai ekonominės veiklos efektyvumo rodikliai sugretina gautą rezultatą su sąnaudomis. Šį metodą sunku taikyti socialinių išmokų sistemos efektyvumui įvertinti dėl jos tikslo – rezultato arba efekto specifikos. Išmokų skyrimo tikslas – suteikti materialinę paramą gyventojams, kurie dėl objektyvių priežasčių turi nepakankamas pajamas arba papildomų išlaidų. Šios paramos socialinio rezultato arba naudos negalima išmatuoti fiziniiais arba piniginiiais matais. Be to, jis gali skirtis konkreitiems socialinių išmokų

gavėjams. Todėl piniginės socialinės paramos efektyvumui matuoti reikia taikyti tam tikrus kriterijus, kuriais būtų galima vertinti pasiektą socialinį rezultatą (Čerkauskaitė, 2005).

Metodika turi būti tokia, kad jos pagalba būtų galima:

- Kiekybiškai įvertinti socialinės paramos išmokų efektyvumą;
- Paaiškinti neefektyvumo priežastis.

Siekiant išsiaiškinti galimas piniginės paramos efektyvumo didinimo kryptis, kiekvieną išmoką reikėtų nagrinėti remiantis trimis kriterijais: lygio, taiklumo ir darbo paskatų.

Piniginės socialinės paramos išmokų lygis. Pagrindinis klausimas, į kurį siekiama atsakyti, ar suteikiamos išmokos lygis yra adekvatus. Jis turi būti ne per žemas, kad užtikrintų jos gavėjams būtinas gyvenimo ir veiklos galimybes, t.y. realizuotų paramos tikslą, kurio yra siekiama. Kita vertus, išmokų lygis neturi būti per aukštas, nes šiuo atveju iškreipiamos gavėjų darbo paskatos ir netinkamai naudojami mokesčių mokėtoju pinigai. Vertinant piniginių išmokų dydį, jos turi būti lyginamos su minimaliais gyvenimo standartais ir skurdo ribomis.

Piniginės socialinės paramos taiklumas. Paramos sistema yra taikli, jeigu ją gauna visi žmonės, kuriems ji yra būtina. Socialinės paramos taiklumą galima suskirstyti į vertikalų ir horizontalų.

- Vertikalus taiklumas reiškia, kad piniginę socialinę paramą turi gauti tik tie žmonės, kuriems ji būtina. Neturi būti socialinei paramai skirtų lėšų nutekėjimo kitoms žmonių kategorijoms.

- Horizontalus taiklumas reiškia, kad piniginės socialinės paramos sistema turi būti be spragų, t.y., kad visi, kuriems reikia paramos, ją gautų.

Darbo paskatų kriterijus. Piniginės socialinės išmokos, skiriamos patikrinus pajamas, gali iškreipti jų gavėjų siekius aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Tokia padėtis yra įvardinta skurdo sąžalios. Skurdo sąžalios – tai situacija, kai socialinės paramos gavėjui, uždirbus papildomu pajamų, jo gerovė nepakinta arba pakinta labai mažai, nes sumažėja teikiama socialinė parama. Dabartinė pajamų kompensavimo sistema neskatina dirbti ir sumažina darbo pasiūlą, kas sąlygoja neigiamas ekonomines ir socialines pasekmes: ekonomikos augimo sulėtėjimą, savivaldybių išlaidų padidėjimą socialinėms pašalpoms, darbo jėgos kokybės prastėjimą (Karpuškienė, 2002).

Valstybė turėtų orientuotis ne į paramos suteikimą, bet į aktyvios ekonominės veiklos sąlygų gerinimą ir socialinių ryšių vystymą. Valstybės investicijos į švietimą, profesinį mokymą ir kultūrą yra ypatingai svarbios. Svarbios yra investicijos į paslaugas, kurios gerina sąlygas padidinto pažeidžiamumo grupių (jaunimo, jaunų ir vaikus auginančių šeimų, neįgalių žmonių) pilnavertiškesniam įsijungimui į bendruomenę ir ekonominę veiklą. Minėtoms padidinto pažeidžiamumo grupėms reikalingas ne tiek išlaidų finansavimas, kiek lanksti paslaugų sistema,

tokių, kaip informacijos (bibliotekos, Internetas) ir išsilavinimo prieinamumas (kvalifikacijos kėlimas, kalbų mokymasis, kompiuterinis raštingumas), sveikatos apsauga (gydymas, priežiūra), būstas, vaikų darželiai ir pan.

Apibendrinant galima teigti, kad šalyje paramos šeimai, auginančiai vaikus, politika nėra galutinai sukurta, ji yra prieštaringa ir nenuosekli. Kita vertus, ji ganėtinai kompleksiška ir daugiadimensinė, nes į ją įeina ne tik pašalpų sistema, bet ir įvairios lengvatos bei vaiko priežiūros atostogos (Stankūnienė 2003). Apibendrinant priežastis, lemiančias paramos šeimai politikos neefektyvumą, galima teigti, kad Lietuvoje trūksta vyriausybės iniciatyvos kuriant palankią šeimai darbo aplinką ir sprendžiant šeimos ir darbo derinimo problemas. Valstybei tenka didžiausias vaidmuo šioje politikoje, tačiau valstybinės institucijos, dirbančios šioje srityje, dažnai „nemato realios situacijos“. Tarp žmonių, formuojančių šią politiką, nemažai nekompetencijos, asmeninio neišmanymo, neišprusimo. Kita vertus, nekuriamos ilgalaikės paramos šeimai politikos strategijos, telkiamasi tik ties trumpalaikiais tikslais, kurie dažnai nepasiteisina.

IŠVADOS

- Lietuvos socialinės pagalbos sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: pinigine parama ir socialinės paslaugos. Be to, funkcionuoja socialinė parama teikiamų lengvatų bei nustatytų privilegijų forma. Valstybės socialinė pagalba yra orientuota į nepasiturinčių šeimų rėmimą įvertinus jų pajamas. Svarbiausias pinigines paramos tikslas – padėti tenkinti būtiniausius poreikius toms šeimoms, kurių gaunamos pajamos bei gebėjimas patiems pasirūpinti savimi dėl objektyvių nuo jų nepriklausančių priežasčių yra nepakankamas. Tam šeimoms yra mokamos pinigines išmokos bei siekiama užtikrinti socialines garantijas

- Dabartinė valstybės teikiamos paramos šeimai politika Lietuvoje orientuota į pinigine paramą, kurios tikslas – padėti įveikti ir kompensuoti jau turimus sunkumus ar užkirsti kelią galimam jų atsiradimui. Socialinės pagalbos ir paramos sistema daugiau orientuota ne į prevencinį darbą ar paslaugų šeimai ir vaikui teikimą, bet į darbą su padariniais, socialinių išmokų mokėjimą. Lietuvos šeimų poreikis socialinei paramai gauti yra labai didelis, todėl labai svarbu į socialinės paramos teikimą žiūrėti ne tik kaip į šeimos ar asmens materialinės padėties gerinimą, bet ir kaip į socialinės paramos pasekmes, formuojančias žmogaus, ypač vaiko, identitetą.

- Šeima – pirminė ir svarbiausia vaiko socializacijos institucija. Gyvendamas šeimoje vaikas susidaro jos modelį, kuriuo daugiau ar mažiau remiasi ir jis pats. Augant šeimoje, kurioje pagrindinis ir svarbiausias pragyvenimo šaltinis – įvairios pašalpos, kyla grėsmė užauginti asmenį, ateityje norėsiantį gyventi remiamam valstybės. Tai patvirtina ir interviu su socialiniu darbuotoju, kuriam nuolat tenka spręsti šias problemas.

- Dabartinėje pinigines socialinės paramos sistemoje trūksta paskatų aktyviai ieškoti darbo ar sutikti dirbti mažai apmokamą darbą. Mokant sąlygiškai dosnias socialinės paramos ir nedarbo pašalpas jas galima palyginti su pajamomis, kurias asmuo gautų dirbdamas. Mažas pajamas gaunantys asmenys, nesitikėdami gauti daugiau pajamų dirbdami, nebus suinteresuoti konkuruoti darbo rinkoje ir daugiau dirbti, taip pat nebus linkę investuoti į mokslą ir savo kvalifikacijos kėlimą. Todėl dabar galiojančios paramos formos turėtų būti transformuojamos, pertvarkomos taip, kad asmuo būtų suinteresuotas dirbti net ir mažai apmokamą darbą nei likti pasyvus pašalpos gavėjas. Efektyvi socialinės paramos sistema turėtų skatinti užimtumą, o ne kurti priklausomybę nuo įvairių paramos formų. Dabartinė Lietuvos socialinės paramos sistema, kurioje pašalpų dydis ženkliai sumažėja tuomet, kai pasiekiamas tam tikras šeimos pajamų lygis, kuria remiamų asmenų priklausomybę nuo įvairių pašalpų, o to efektyvioje sistemoje neturėtų

būti. Suinteresuotumas dirbti turėtų būti skatinamas koordinuojant įvairių piniginių pašalpų mokėjimą su tam tikromis užimtumo programomis.

- Hipotezė, jog tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio socialinio išlaikytinio poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos ar net formuoja išlaikytinio statusą, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Valstybinio valdymo institucijoms

Inicijuoti Lietuvos Respublikos įstatymų tobulinimą, numatant ir apibrėžiant socialinės paramos ir socialinių išmokų sistemą:

- Visas išmokas vaikams (buvusi šeimos pašalpa bei daugiavaikių šeimų pašalpa; vienkartinė išmoka gimus kūdikiui; vaiko globos pašalpa ir vienkartinė išmoka našlaičiams įsikurti) tikslinga būtų skirti, įvertinus gavėjų pajamas ir turtą. Tuomet parama būtų skiriama labiausiai skurstančioms šeimoms, o sumažėjus paramos gavėjų skaičiui, pašalpas būtų galima padidinti.

- Siekiant padidinti socialinės pašalpos gavėjų darbo paskatas, tikslinga pakeisti socialinės pašalpos skaičiavimo formulę. Tikslinga keisti galiojančią trūkstumų pajamų kompensavimo sistemą, didinant valstybės remiamas minimalias pajamas ir mažinant pajamų kompensavimo normą.

- Padidinti socialinę pašalpą, sujungiant ją su šildymo kompensacijomis. Šildymo sezono metu pašalpos galėtų būti didesnės, kad padengtų šildymo išlaidas. Šiuo atveju šildymo išlaidos būtų kompensuojamos tik nepasiturintiems gyventojams.

- Nemaža dalis socialinės paramos gavėjų problemų (užimtumo, gyvenimo kokybės, savęs vertinimo ir pan.) išsprendėtų, jei šie žmonės būtų aktyvūs darbo rinkos dalyviai. Stiprinant Darbo biržos vaidmenį ir aktyvinant veiklą būtų galima efektyviau spręsti socialines problemas. Socialinės problemos turi būti sprendžiamos platesniame rate, bendradarbiaujant su įvairiomis institucijomis

- Didinti socialinių darbuotojų skaičių mažose seniūnijose.
- Bendruomenėse, pasitelkus Darbo biržas, gali būti organizuojami viešieji darbai arba kita veikla. Į juos turėtų būti įtraukiami skurdžiai gyvenančių šeimų nariai. Bet kokioje veikloje turi būti laipsniškai didinamas pasyvių asmenų aktyvumas, kad jie labiau norėtų įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, o kartu ir į darbą. Svarbu, kad tokia veikla turėtų tęstinumą.

Socialiniams darbuotojams

- Plėtoti socialinį darbą su šeimomis tokia kryptimi, kad pagalba būtų orientuota į prevencinį darbą.

- Kuo daugiau tikrinti gyvenimo sąlygas ir tai, kaip leidžiami pinigai

- Skatinti pačias šeimas ieškoti savipagalbos būdų.
- Socialiniai darbuotojai turi inicijuoti sąmoningumo didinimą, ugdyti šeimų ir asmenų savarankiškumą.
  - Socialinis darbuotojas turi būti tarpininku tokioms šeimoms ir asmenims, iki kol jie taps savarankiški.
  - Dirbant su socialinės rizikos šeimomis daugiau įtraukti NVO bei bendruomeninių organizacijų, kad mažėtų socialinė atskirtis.
  - Ieškoti glaudesnio bendradarbiavimo su teritorine Darbo birža siekiant įsitikinti, ar tikrai nėra galimybių rasti darbo, ypač jaunesniems socialinės paramos gavėjams, ilgalaikiams bedarbiams.

LITERATŪRA

1. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
2. Balnys, M., Misiūnas, A. (2009). *Socialinių išmokų regioniniai skirtumai*. <http://algmisiunas.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/03/regioniniai-skirtumai.doc>
3. Bleske, E. (1998). *Konfliktfeld Ehe und christliche Ethik*. Munchen: Kosel-Verlag.
4. Brazienė, R., Guščinskienė, J. (2004). Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 4, p. 50-56.
5. Buivydatė D. (2008). Socialinių paslaugų sistemos kūrimas. Iš. *Profesinės kvalifikacijos tobulinimas socialinio darbo raidoje*. Vilnius., p. 54-66
6. Čerkauskaitė R. (2005). *Lietuvos pinigine socialine parama, jos efektyvumas ir tobulinimas*. Magistro darbas Šiauliai
7. Gauthier A. (1996). *The State and the Family; A Comparative Anglysis of Family Policies in Industrialized Countires*. Oxford: Calderon Press
8. Gerulaitis, D. (2007). *Tėvų įsitraukimo į vaiko ugdymo(-si) procesą plėtotė specialiojoje mokykloje*. Daktaro disertacija. Šiauliai: ŠU
9. Grucė, R. (1994). *Šeima ir vaikų auklėjimas*. Vilnius: LUMEN
10. Išoraitė, M (2007). *Socialinių paslaugų administravimas*. Vilnius: Saulelė
11. Jančaitytė, R. (2006). Palankios šeimai politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės. *Socialinis darbas*, Nr. 5 (1), p. 30 – 37.
12. Jėčiuvienė, M. (2004). Skurdo ribos ir ištakos. *Socialinės grupės: nepritekliaus žymės* (sud. Vosyliūtė A.). Vilnius.
13. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
14. Juodraitis, A. (2003). Nepilnamečių priežiūros institucijos ugdytinių adaptacijos socioedukacinės prielaidos. *Socialinis darbas*. Nr. 1(3) Mokslo darbai. www3.mruni.lt/padaliniai/leidyba/Socialinis%20darbas/soc3.doc (žiūrėta 2009 02 28)
15. Juraitė, K., Mačiulskytė S., Mikutavičienė I. (2007). Socialinės nelygybės perdavimas iš kartos į kartą: politinių sprendimų spindesys ir skurdas. *Tiltai*, Nr. 1 (38).
16. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai: metodinė priemonė bakalaurantams ir magistrantams*. Šiauliai: ŠU
17. Kane, T. (1987). Giving back control: Long-term powerty ant motivation. *The Social Service Review*, Vol. 61, No. 3 (Sep., 1987)
18. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis*. Šiauliai: Lucilijus.

19. Karpuškienė, V. (2002). *Lietuvos piniginės socialinės paramos efektyvumo įvertinimas*. Daktaro disertacija. Vilnius
20. Kšivickienė, D. (2006). Skurdo apraiškos Lietuvos kaime. *Žemės ūkio mokslai*. Nr. 1 <http://images.katalogas.lt/maleidykla/Zem61p/Zemepriede081e091.pdf>
21. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius, VPU
22. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: VPU
23. Lazutka, R. (2001). Pajamos, vartojimas ir skurdas. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo libera, p. 101-115.
24. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
25. *Lietuvos ekonomikos tyrimas 2009/2010* (2) <http://www.lrinka.lt/Pranesim/LET2010.pdf>
26. *LR Konstitucija* (2008) Vilnius: Saulelė.
27. LR Vyriausybės nutarimas 1994, Nr.360 „Socialinės paramos koncepcija“. *Valstybės žinios, 1994 05 13, Nr.36, 653*
28. *Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas*. Valstybės Žinios, 2006 Nr.17-589.
29. Marcinkevičiūtė L., Petrauskienė R. (2007). Socialinių paslaugų teikimo tobulinimo aktualijos kaimiškose seniūnijose. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 21, p. 28-37
30. Maslauskaitė, A. (2005). *Šeima ir šeimos politika: patirtis ir nekonservatyvios politikos gairės*. Vilnius.
31. Mikulionienė, S. (2005). *Socialinė atskirtis: sąvokos samprata ir vartoseną Lietuvoje*. *Socialinis darbas*, Nr. 4 (2), p. 20 – 33.
32. Mikutavičienė, I. (2009). Švietimo ir socialinės nelygybės sąveikos fenomenas: Lietuvos kontekstas Daktaro disertacijos santrauka. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090728_092740-16257/DS.005.1.01.ETD
33. Miškinis, K. (2006). *Šeima pasaulio šalių kultūrose*. Kaunas: UAB Karminas.
34. *Nacionalinis susitarimas*, (2009). <http://www.socmin.lt/index.php?-607917599>
35. Navaitis, G. (2007). Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą. *Socialinis darbas* Nr. 6(1), p. 44 – 48.
36. Navaitis, G. (2002). *Psichologinė parama šeimai*. Šiauliai: ŠPI.
37. Palidauskaitė, J. (2008). Vertybinis valstybės tarnautojo profilis šiuolaikinės Lietuvos politinės kultūros kontekste. *Politologija*, 2, p. 23-52
38. *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas*. (2001). (sud. Stankūnienė) Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas
39. *Paramos šeimai pagrindų įstatymas* (2007) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=304432&p_query=&p_tr2=

40. Pivorienė, J. (2004). *Sociologijos pagrindai socialiniame darbe. Šeima. Sveikata.* Kaunas.
41. Poviliūnas, A. (2007). *Kova su vaikų skurdu ir vaikų socialinės aprėpties skatinimas. Nacionalinės politikos krypties tyrimas.* Vilnius: VU.
42. Rašimaitė, T. (2009). Lietuvoje skurdo lygis tuoj susilygins su atlyginimu. <http://www.alfa.lt/straipsnis/10290885/?Lietuvoje.skurdo.lygis.tuoj.susilygins.su.atlyginiu=2009-09-19&12-34>
43. Sabaitienė J. (2009). Gyventojų užimtumo Lietuvos žemės ūkyje socialiniai ir ekonominiai aspektai. *Jaunasis mokslininkas 2009 studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys*
44. *Skurdas Lietuvoje. Ką daryti?* http://www.skurdas.lt/UserFiles/File/Skurdas_Lietuvoje.pdf
45. *Socialinės apsaugos terminų žodynas* (1999). Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras.
46. *Socialinis pranešimas*, (2009) <http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>
47. *Socialinių paslaugų tobulinimas Lietuvos savivaldybėse* (2006). / sud. Kaziliūnas A., Guogis A., Gudelis D., Mickus J., Vareikytė A. Vilnius: MRU
48. *Socialinės paramos šeimoms, auginančioms vaikus, ekonominio efektyvumo įvertinimas* (1999). / sud. Lazutka, R., Bernotas, D., Deveikytė, R., ir kt. Vilnius: VU
49. Stankūnienė, V. (sud.) (2004). *Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys.* Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
50. *Statistikos departamentas* (2009). <http://www.stat.gov.lt/lt/> .
51. Statt, D. A. (2003). *Психология потребителей.* Санкт-Петербург
52. Steponavičienė G. (2002). Skurdo priežastys ir galimybės jį sumažinti. *Konferencija "Skurdas Lietuvoje: priežastys ir mažinimo galimybės" Vilnius, 2002 m. gegužės 30 d.*
53. Sutton C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija.* Vilnius: VU
54. *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje* (1997). Vilnius: LFSI
55. *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros* (2005). / sud. V. Stankūnienė, A. Jasilionienė, R. Jančaitytė. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas
56. *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai* (2003). / sud. Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikulionienė, S., Mitrikas, A., Maslauskaitė, A. Vilnius: socialinių tyrimų institutas
57. Šileika, A., Ramašauskienė, Z. (2003). Piniginė parama šeimoms, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys. *Tiltai. Nr. 2 (23)*
58. *Valstybinė šeimos politikos koncepcija.* <http://www3.lrs.lt/docs2/GYWHJWWE.DOC>.
59. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai.* Vilnius: Egalda

60. Zabarauskaitė, R. (2007). Vaikų skurdas Lietuvoje ir jo tyrimo ypatumai. *10-oji Lietuvos jaunujų mokslininkų konferencija* <http://leidykla.vgtu.lt/new/get.php?f.1185>
61. Žalimienė, L. (2004). Skurdo kultūros ypatumai (socialinio darbo aspektais). *Socialinės grupės: nepritekliaus žymės* (sud. Vosyliūtė A.). Vilnius.
62. Žalimienė, L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Vilnius.
63. Žalimienė L. (2006). Socialinių paslaugų vadyba: balansavimas tarp socialinio teisingumo ir ekonominio racionalumo. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 1 (6), 183–189.

Adele Sadauskiene

SOCIAL ASSISTANCE AS AN ASSUMPTION OF PUBLIC DEPENDANT APPROACH AND FORMATION OF WAY OF LIFE

The Master's Degree Thesis

Summary

Theoretical analysis of social assistance as an assumption of public dependant approach and formation of way of life is presented in the paper. For that matter necessity of provision of social assistance, its priorities and social–legal criteria were analyzed, development of social assistance system and genesis of social–economical effects were revealed, factors of dependants' mentality of family members receiving social assistance were determined, tendencies of development of social assistance effectiveness were indicated.

Hypothesis was raised that it is credible that opportunities of social assistance system meeting demands of social dependant are not realized effectively or even are formatting the status of dependant.

The public research on assumptions of dependant approach and formatting way of life was performed by the way of inquiry and interview.

113 potential and present social assistance receivers and 18 social workers participated in the research.

In the empirical part opinion of families raising children and social workers on social assistance provided by Government was analyzed.

Main conclusion of empirical research:

1. Level of poverty depends from the living place of respondents;
2. Respondents are not satisfied with quality of their lives and evaluate it negatively;
3. Income of respondents' family members are insufficient, most of them receive allowances the bigger part of which is children allowances;
4. Respondents are unwilling to look for work as they don't want to lose their allowances.

Hypothesis that it is credible that opportunities of social assistance system meeting demands of social dependant are not realized effectively or even are formatting the status of dependant was proven.

Key words: dependant, mentality, social assistance, family.

PRIEDAI